

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 19.

V LJUBLJANI, 5. NOVEMBRA 1933.

KNJIGA 14.

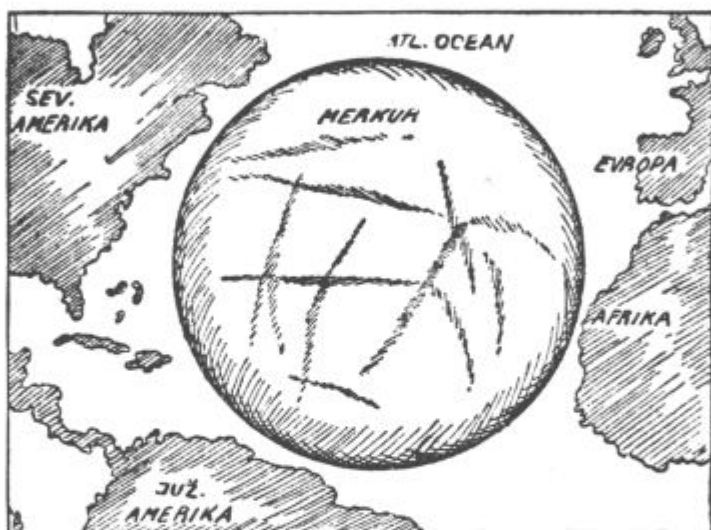
H. Kelp

H. Kelp: GOZDNI MOTIV

UGANKE IN DOGNANJA V VSEMIRJU

Kakor nedoumljivo zapletena, a vzlic temu precizna mašinerija se nam zdi gibanje vsemirja, kolikor ga opažamo z zemlje. Zvezde vzhajajo in zahajajo, repatice potujejo po nebesu, nova nebesna telesa vzplamtevajo in spet ugašajo in sredi vsega tega hiti naša mala zemljica po svojem večno začrtanem tiru okrog sonca, čigar žar nenehoma neti na njej novo življenje, menjavajoče se v štirih letnih časih nastajanja in umiranja, cvetenja in dozorevanja. V vsej tej ekolič-

prene megle, ki se v naših zemljepisnih širinah tako rade in trdovratno drže na obzorju, tolikanj zastirajo njega svetlobo, da se nam le redkokdaj pokaže. V primeri z drugimi planeti je Merkur pravi pritlikavec. Njega premer znaša samo 4400 km, tako da celotna površina Merkurja ni večja od Amerike ali Afrike. Iz gmote naše zemlje bi lahko izoblikoval dvajset krogel Merkurjeve velikosti. Tir, po katerem teka okrog sonca, je precej potegnjena elipsa. Njegova srednja oddaljenost od sonca je

MERKUR v velikostnem razmerju z našo zemljo

nosti pa je nešteto ugank, ki jih armade učenjakov ne morejo razrešiti.

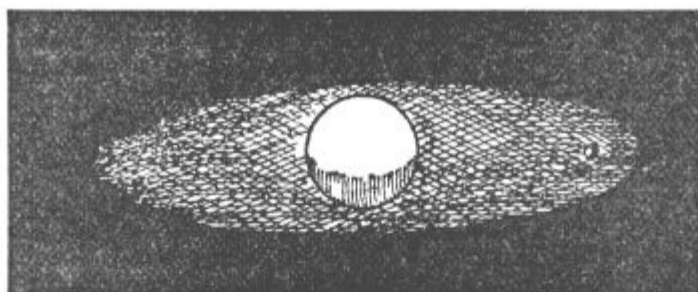
Vsak oreh se ne da streti z vedno močnejšimi in bolj kompliciranimi instrumenti moderne znanosti in značilno je, da kaže n. pr. proučevanje najoddaljenejših pojavov v zvezdnem prostoru zadnje čase dokaj večji napredek, kakor reševanje zagonetk v neposredni bližini naše zemlje. Mnoge vsemirske meglice in zvezde stalnice dokaj bolje poznamo, nego nekatere bližnje spremljevalce naše zemlje.

Vzemimo za primer planet Merkur. Ta pritlikavi spremljevalec sonca spada med tista nebesna telesa, ki jih v naših zemljepisnih širinah z neoboroženim očesom najtežje vidimo. Vzrok je ta, da vzhaja Merkur neposredno pred sončnim vzhodom in tudi neposredno po sončnem zahodu izgine za obzorjem. Ko-

57.5 milijonov km. Na svoji poti se Merkur neprimerno bolj približa soncu kakor n. pr. zemlja. Če bi bivali na njem ljudje, bi videli v času najmanjše oddaljenosti sonce skoraj desetkrat večje, kakor se vidi z zemlje. Čim bolj se pa planet oddaljuje proti obratišču svojega tira, tem manjše je videti z njega sonce in prav tako gine seveda tudi toplota na njem.

Pot okrog sonca napravi Merkur v 87.9 dneh, med tem se pa samo enkrat zavrti okrog svoje osi; torej popolnoma sličen pojav kakor pri luni, ki zmerom obrača proti nam eno in isto stran. Iz tega sledi, da tudi Merkur obrača samo eno plat proti soncu in da se na njem dolžina leta in dneva skladata, to se pravi: dan in leto sta enako dolga, namreč 87.9 naših dni.

Na Merkurju se opažajo temne proge

Sij ZIVALSKEGA KROGA se tolmači tudi kot kolobar finih gmotnih delcev, ki obdaja sončno oblo in sega tudi preko tira naše zemlje (na desni)

in pege, ki so videti skoz teleskop rjavkastordeče barve, a se le malenkostno razlikujejo od rožnatobarvne okolice. O njih naravi ni mogoče ničesar točnega povedati. Razen tega se opažajo na Merkurju prav tenke črte, ki jih smatrajo za razpokline na površju planeta. O tem, kako bi utegnile nastati, bomo takoj slišali neko precej verjetno razlago. Ker je sončna površina videti z Merkurja tudi takrat, kadar je najbolj oddaljen od sonca, skoraj štirikrat tako velika kakor z zemlje, se lahko sklepa, kako silna vročina mora vladati na tisti polovici planeta, ki je obrnjena proti soncu. Na drugi polovici mora biti seveda strahoten mraz, ker nanjo nikoli ne posijejo sončni žarki, razen na tisti ozki mejni pas med večnim dnevom in večno nočjo, kjer vlada zmerna temperatura.

Glede na to, da se k soncu obrnjena polovica Merkurjeve površine silno segreje, smatrajo astronomi, da so tiste ozke zareze in razpoke dejanski pokline, kakršne tudi na zemlji nastajajo, n. pr. v ilovnatih tleh zaradi močne sončne pripeke.

Nastane vprašanje, ali je pod opisanimi pogoji možno življenje na tem planetu. Merkur ima ozračje, čeprav je zelo redko. Ako pa so tudi ustvarjeni drugi pogoji za razvoj organskega življenja (semkaj spada v prvi vrsti voda in kisik), je pa prav malo verjetno. Gotovo je na sončni strani zaradi silne vročine vsa voda že zdavnaj izhlapela in se konverzirala na mrzli, senčni strani, in sicer v obliki ledu.

Po navedenih preudarkih se lahko trdi, da življenja na pretežnem delu Merkurjevega površja ni. Lahko pa je mogoče, da so se skromne živine ohranile na mejnem pasu med sončno in senčno stranjo planeta, kjer vlada dokaj zmerena temperatura. Tod se je prav lahko ohranilo še dovolj vlage in zraka za or-

gansko življenje in po skušnjah na zemlji vemo, da tudi slabo osvetljeni, mrzli severni pasovi tukaj niso brez organskega življenja. Isto velja za suhe, žgoče puščave, v katerih so še zmerom zadostni življenjski pogoji za celo vrsto živali in rastlin...

S prostim očesom opažamo z zemlje še mnoge druge nebesne pojave, ki še zdaj ne poznamo njih pravega bistva, dasi jih imamo skoraj na dlani pred seboj. Med nje spada v prvi vrsti tako zvani sij Zivalskega kroga, o katerem je bilo že govora v eni zadnjih številik naše revije.* Ta tajinstvena svetloba na večernem nebu se sicer prav redkokdaj in prav slabo vidi v naših zemljepisnih širinah, je pa zelo jasna v zemljah ob ekvatorju in jo tamkaj poznajo že izza pradavnih časov. Kakor smo že govorili, so zelo deljena mnenja, ali gre v tem primeru za materielne delce izvirajoče od sonca, ali pa za obroč prav finih gmotnih telesc okrog naše zemlje; s katerega se odbijajo sončni žarki. Šele precizna raziskovanja, ki so v teku, bodo morda dokončno razjasnila to vprašanje.

Če bi se mogli oddaljiti s površja zemlje in vzleteti vse globlje in globlje v vsemirje, bi prišli slednjič v neko primerno oddaljenost, iz katere bi videli zemljo in luno kakor dve od sonca obžarjeni a vendar sami po sebi temni krogli plavati v prostoru. Opazili bi, da je lunina krogla skoraj 4krat manjša od nebesnega telesa na katerem sami prebivamo. Opazili pa bi tudi, da je zemlja prav tako osvetljena v različnih fazah kakor luna, da je tudi ona včasih vsa obžarjena, včasih pa se vidi od nje samo tenek srp, dočim spet drugokrat popolnoma utone v temi, kakor luna o mlaju. Vzrok je povsem umljivo dejstvo, da je

* Glej »Zis« knj. 14. str. 235.

zemeljska obla prav tako kakor luna sama po sebi povsem temno telo. Šele sončni žarki ju napravijo vidni za nas, in ker lahko ti obsevajo zmerom samo polovico krogle, dočim ostane druga polovica temna, se nam pač kažeta zemlja in luna v tej oddaljenosti kot popolnoma ali samo delno osvetljeni krogli, kakršna je pač smer sončnih žarkov.

Luna dobiva svetlobo od sonca pa se del te svetlobe odbija tudi na zemljo, ki jo zaradi tega vidimo z našega vseмирskega opazovališča v komaj opaznem medlem soju. Prav tako je tudi z zemeljsko kroglo. Tudi ta odbija del od sonca sprejete svetlobe na luno in zaradi tega bi videli na luni svetiti našo zemljo nalik velikemu mesecu v istih menjavajočih se svetlobnih fazah, kakor vidimo na zemlji luno. Če bi se mogli oddaljiti z zemlje, odleteti na luno z letalom, ki bi potrebovalo do tjakaj zaradi oddaljenosti 384.000 km, nekako 3 mesece, potlej bi videli s tiste polovice lune, ki je obrnjena proti zemlji svetiti zemljo med drugimi zvezdami na nebu. Videli bi jo nekako 13krat večjo kakor vidimo luno z zemlje in opazili bi, kako se v 24 urah cela zavrti okrog svoje osi, kako se na njej izmenjavata noč in dan. Ako bi

Sij ŽIVALSKEGA KROGA na ju-tranjem nebu Japonske

nas na luni prehitela noč, bi videli, kako zemlja lije svojo svetlobo po okamenskih pokrajinah luninega površja. Videli bi luno naše lune.

Kako sveti zemlja na luno, lahko opazujemo tudi neposredno z zemlje. Menda ga ni človeka, ki še ne bi bil opazil tega krasnega nebesnega pojava. Kadar se namreč pokaže na našem nebu prvi krajec v obliki ozkega srpa, se tudi s prostim očesom vidi ostali del lunine površine, ki ni obžarjen od sonca, v prav medli, komaj zaznavni svetlobi. To je zemeljski sij, odbojna svetloba, ki sije z zemlje na luno. Kako zanimivo bi bilo vedeti, ali so pred milijoni leti, ko je bila luna še sposobna za življenje, opevali njeni prebivalci »sonščino« kakor opevajo naši poeti mesečino. Starejši astronomi so po nekaterih urejenih likih, ki so se videli na luni, sklepali, da gre za ostanke velikanskih zgradb, ki so jih postavili lunini prebivalci. Moderna znanost, ki dela z neprimerno ostrejšimi pripomočki pa ni mogla ničesar dognati, čeprav je z današnjimi teleskopi mogoče videti na luni tudi predmete, ki niso večji od Keopsove piramide. Če upoštevamo medsebojni položaj sonca, zemlje in lune v prostoru, je lahko izpredvideti, da takrat, kadar imamo pri nas polno luno, obrača zemlja proti luni svojo neosvetljeno polovico in da se na luninem nebu prikaže kot polna luna takrat, kadar imamo na zemlji mlaj. Neposredno pred polno luno se vidi zemlja na luninem nebu v obliki ozkega srpa in kdor bi prav tistikrat napravil izlet na našo spremljevalko, bi težko verjel, da je ta krajčasti svetlobni pas v prostoru naša domovina, naša zemlja z vsemi svojimi kopninami in oceani, z vsemi milijonskimi množicami svojih prebivalcev.

Svetloba, ki nam sveti z lune, je ne glede na faze zmerom enako močna, dočim se zemeljski sij na luni nenehoma spreminja. Vzrok je dandanes že popolnoma pojasnjen. Zemlja se namreč vsakih 24 ur popolnoma zavrti okrog svoje osi, tako da obrača proti luni vedno druge dele svojega površja. Zdaj so obrnjene v lunino smer neizmerne kopnine Azije in Afrike, zdaj spet gladina Tihega oceana. Kopnine pa zmerom odbijajo več svetlobe kakor vodne planjave in tako je zemeljski sij na luni v prvem primeru dokaj jačji, nego takrat, kadar je obrnjena zemlja s katerim svojih oceanov proti mesecu.

In če bi se mogli potopiti še globlje v neizmerni ocean vsemirja, potlej bi slednjič zemljo popolnoma izgubili izpred oči. Postala bi za nas nevidna kakor so na zemlji nevidne za nas druge neznane zemlje, ki krožijo okrog zvezd stalnic. V teh oddaljenostih ni ničesar več znanega o naši zemeljski zvezdi, ni-

česar več o veselju in trpljenju človeštva. Kako komična mora biti za objektivno oko v teh prostorih vsa domišljajnost s te perspektive. Kakšna škoda, da takega poleta v vsemirje v resnici ne moremo napraviti. Naučil bi nas tistega, česar nam najbolj manjka: skromnosti. N-ps

PLIMA IN OSEKA

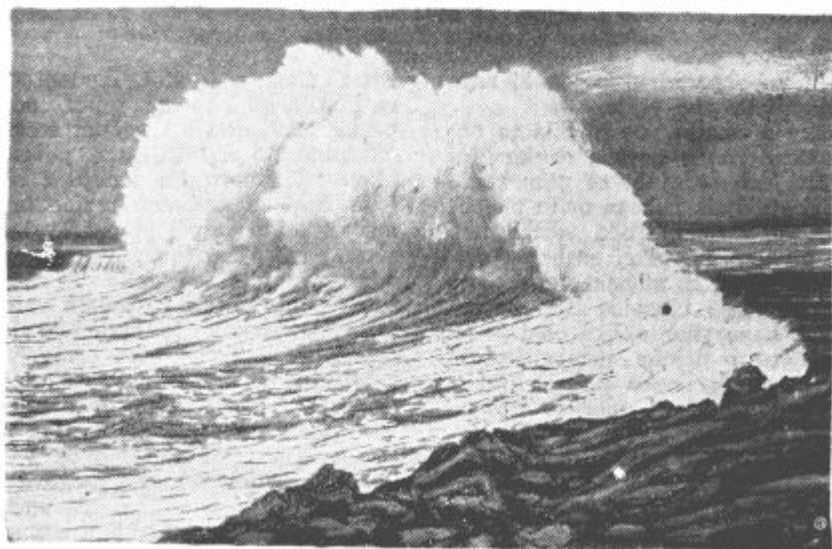
DR. P. KIRCBERGER

Znana svetopisemska zgodba o poginu faraonove vojske v Rdečem morju je zgovoren primer o mogočnem vtisu, ki ga dela gibanje plime in oseke od vselej na prebivalce sredozemskih obal. Treba je bilo zelo dolgega znanstvenega razvoja, da je človeštvo spoznalo vsaj temeljne okoliščine tega pojava. Čudno in obenem izredno poučno je, kako se je celo veliki ustvaritelj zapadne naravoslovne znanosti, Galileo Galilei, motil v tem pogledu. Smatral je plimo in oseko za posledico zemeljskega vrtenja, kar je pa nemogoče že po zakonu vztrajnosti, ki ga je sam odkril. Njegov sodobnik Kepler je imel tu že globlji pogled, kajti videl je v luni vzrok vsega pojava. A popolnoma jasen vpogled v stvar je bil takrat nemogoč.

Možen je postal šele potem, ko je Newton odkril svoj zakon o privlačnosti. Kajti po tem zakonu je postalo narav-

no, da morata mesec in sonce privlačevati bližje dele zemlje močneje nego oddaljene, kar pa se ne more očitovati na trdih kopninah, temveč na gibkih morskimi površinah. Tudi ni bilo težko spoznati, da mora zmanjšana privlačnost na straneh, ki so obrnjene od sonca in meseca, ker vpliva kakor odboj, povzročiti prav takšen val plime kakor povečana privlačnost na sončni in mesečni strani. In ker ne gre za velikost privlačnosti, temveč za razliko sil, ki vplivajo na trdo zemeljsko jedro in vodovje, je bilo nadalje jasno, da mora v tem pogledu bližji mesec vplivati močneje nego dosti mogočnejše, a tudi dosti oddaljenejšo sonce, tako da se to javlja samo s povečanjem ali oslajenjem plime in oseke, ki izvirata v prvi vrsti od meseca. Povečanje je opaziti v času nove lune in ščipa, oslajitev pa v prvi in zadnji četrti.

Največji duhovi naše znanosti so se

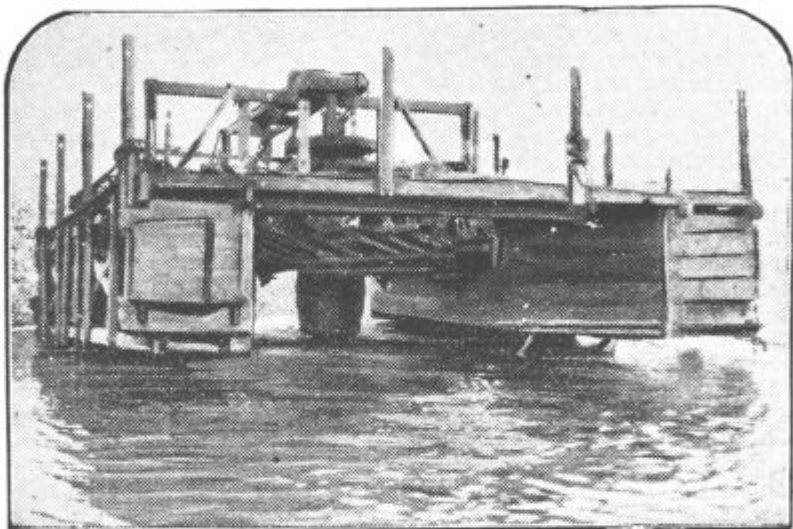
BIBAVICA ob morski obali, povzročena po visoki plimi

zanimali za vprašanje plime in oseke, po Galileju, Keplerju, Newtonu n. pr. slavni ustvaritelj nebesne mehanike, Francoz Laplace. Ta je že vedel, da samo spoznanje sil, ki povzročajo plimo in oseko, še ne pomeni vsega; kajti ta sila vpliva na vodo in zato prihajajo tudi njene lastnosti v poštev; njeno trenje in njena vztrajnost zadržuje vpliv nebesnih sil, zato pa plimski val, ki obkroža zemljo, ne sledi neposredno, temveč s precejšnjo zamudo meseca.

A tudi to težavo bi računajoča fizika premagala z lahkoto, če bi se tako rekoč

imajo vsaj prijetno lastnost, da se spreminjajo. Nebeška povzročitelja plime in oseke, sonce in luna, pa imata čisto različne in zapletene poti. To velja zlasti za mesečevo pot, proti kateri je sončna kar nekaj preprosta in pravilna. Astronomi so si z mesečevo potjo že dovolj razbijali glave in vedo, da je praktično izključeno preračunati po tej poti v podobnem obsegu čase plime in oseke za vsak poedin kraj na obalah.

Tu zadenemo ob nadaljnje, v zgodovini fizike znamenito ime, namreč na Angleža lorda Relvina, enega najbolj

Naprava za izkoriščanje PLIME IN OSEKE. Po dolgih poskusih je začel neki angleški izumitelj graditi napravo, ki bo pretvarjala silo plime in oseke v električno energijo. Ta nenavadna hidrocentrala stoji že na pol dovršena v vodovju Temze blizu Londona

zemlja in nebo ne združila, da bi nam težave napravila čim večje.

Pričnimo z zemljo. Če bi bila ta obdana enakomerno s povsod enako globokim morjem, tedaj bi se plimskemu valu ne postavljala nobena ovira na pot in vse bi šlo v redu. Toda morje ima različne globine in otoke, najhujša ovira so tudi celine, ki plimski val mečejo nazaj, povzročajo bičavico itd. Zaradi popolnoma nepravilne oblike obal je izračunanje tega učinka nemogoče. Če hočemo plimo in oseko preračunati v naprej — in to je za morsko plovbo končno glavna stvar — moramo na vsakem poedinem kraju izvršiti dolgotrajna in skrbna opazovanja, preden moremo postaviti zanj primerne napovedi.

A glavna ovira ne prihaja z zemlje, temveč z neba! Kajti naj si bodo zemeljske obale še tako nematematične,

znanih fizikov 19. stol. Izmisli si je, da bi pretežavni nebesni telesi, sonce in mesec, nadomestil z večjim številom, s kakšnimi 20 namišljenimi povzročitelji plime. Ti obkrožajo zemljo z različno, toda zase enakomerno brzino in vsako med njimi povzroči plimski val, a šele vsota vseh njihovih vplivov daje naravno gibanje plime in oseke. To si mislimo torej razdeljeno v 20 delnih valov, katerih ugotovitev je stvar krajevnega opazovanja. To ni tako preprosto, ker nam proži narava samo vsoto in je težko iz vsote sklepati na 20 različnih delov. Vsak delni val stremi za svojim povzročiteljem in tako moramo za vsak val dognati dvoje: velikost njegove zapoznitve in njegovo višino. Te ugotovitve so težke tudi zato, ker ima muhasti veter tudi svojo besedo zraven.

Šele ko smo za vseh 20 namišljenih

plimskih povzročiteljev ugotovili obojico števil, ki prihajata v poštev, pričnemo lahko s preračunivjo. Tako je n. pr. na nemški pomorski opazovalnici v Hamburgu postavljen aparat, ki mehanično preračuna rezultat. Za vsak kraj ga je treba postaviti v sklad z opazovanjem. Potem ga spravijo v tek in njegova gibanja so nekako 1000 krat hitrejša od gibanj v naravi. Pri neprestanem obratovanju bi z njim torej lahko izračunali za naprej nastop plime in oseke za nič manj nego tisoč krajev na zemlji. Ti nastopi se lahko zabeležijo tudi v obliki krivulj, ki dajo izredno nazorno sliko, kako neverjetno različen je pojav za razne kraje. Tako imamo n. pr. ob kitajski obali kraje, ki so deležni proti vsem pravilom dnevno ene same plime in ene same oseke, drugi kraji, kakor San Francisco, imajo sicer obe meni, a v nekih časih tako šibki, da ne prihajata niti v poštev.

V Hamburgu uporabljajo nadalje še en način za grafično prikazovanje plime in oseke. Dviganje in padanje v morje položenega mehničnega plavača se prenese na stroj, ki grafično beleži to gibanje. Če primerjamo te beležke s podatki računala za plimo in oseko, se nam pokaže vedno neka razlika, kajti naravna krivulja upošteva tudi učinek vetra, ki ga mehanično računalo pač ne more upoštevati.

V zadnjem času so obdelovali številna vprašanja, ki so v zvezi s plimo in oseko. Tako so ugotovili, da ima tudi trda zemlja svoje mene, ki niso niti tako majhne, kakor bi si mislili. Da jih ne opazimo, je vzrok le v tem, ker se vse premika z njimi, tako da nam kakor pri navadnem plimskem valu na prostem morju manjka trdne točke za primerjavo. Z najbolj občutljivimi aparati so dokazali tudi dnevna nihanja zemeljske teže, ki imajo svoje povzročitelje v plimah in osekah. Ta raziskovanja imajo mnogočest pomen, n. pr. za natančno nadzovanje naših nihalnih ur.

Plima in oseka zavirata vrtenje zemlje, tako da postaja čedalje počasneje. V stoletju da to seveda le nekoliko sekund, toda v milijonih let bodo dnevi in noči daljši nego danes, leto bo štelo tedaj manj nego 365 dni. Kam to vodi, vidimo jasno na mesecu. Tam je mogočno valovanje plime in oseke, ki ga je povzročala zemlja, polagoma popolnoma ustavilo nekoč po vsej priliki živahno vrtenje lune. Zato nam luna kaže vedno isto stran. Dan in noč trajata tam skupaj mesec dni. Zategadelj sta segretje podnevi in ohladitev ponoči tako silna, da bi bilo že iz tega razloga na luni vsako življenje v našem smislu nemogoče.

VISOKA PLIMA preplavlja nabrežje

GENETIK HUNT MORGAN

Letos točno na dan 100 letnice Nobelovega rojstva je prejel Nobelovo nagrado za medicino in fiziologijo veliki ameriški genetik prof. Thomas Hunt Morgan. Ta mož, ki zdaj deluje na kalifornijskem tehnološkem inštitutu v Pasadeni, je ustvaril podlago novi panogi znanosti, ki s popolnoma novih vidikov proučuje zakone dednosti. Morganizem, kakor se imenuje njegov nauk, uči, da je mehanizem podedovanja utemeljen v tako zvanih genih, ki so navadni snovna telesca in sestavni del kromozomov.

Prof. Thomas Hunt Morgan

Kromozoni, s katerimi so neločljivo združeni geni, so telesca, v katera se spremeni jedro stanice pred vsako delitvijo. Zagonetni pojav podedovanja vseh specifičnih in tujih in notranjih, materialnih in imaterialnih lastnosti tega ali onega bitja je torej po modernem nauku — vsaj kar se tiče njegovega mehanizma — popolnoma materialne narave. Odkar je slavni Mendel po neštetihih poskusih s križanjem muhe rosike odkril pravila o kvantitavnih odnosih dednosti, so učenjaki takoj zaslutili, da mora iti pri številčno tako strogo ustaljenih deležih, po katerih se lastnosti podedujejo na potomstvo, le za prenašalce, ki so ugrajeni že v materialni strukturi dotičnega bitja.

Tudi prastari pregovor, da jabolko ne pade daleč od drevesa, je podzavestno priznanje, da vse tisto, kar se podeduje

na potomstvo, ni nobena slučajnost in nikakšen dar od neke zunaj, marveč da je že bilo vse ustanovljeno v roditeljih in da se je kakor meso in kri podeljevalo naprej od enega potomstva do drugega brez kraja. Ker je izhodišče razvoja večine živih bitij oplojena jajčna stanica, so začeli genetiki v prvi vrsti obravnavati pozornost nji. V tej stanici mora biti po logičnem sosledju misli do vseh podrobnosti točno ustaljeno ogrodje bodočega bitja. Oplodjena jajčna stanica pa seveda ni produkt enega samega bitja, marveč vsebuje takoj po oploditvi del dedne mase ženske stanice in drugi del dedne mase moške stanice. Kako se na ta način v najprvotnejšem zaplodku novega bitja ustanovljena dedna masa podeduje na novo bitje, se da opazovati pri delitvi stanic.

Vsaka stanica ima sredi prasnovi ali protoplazme stanično jedro. Preden se začne stanica deliti, se pokaže, kako se jedro razdeli v drobnim paličicam podobna samostojna telesca. To so kromozomi. Vsak kromozom se potem po dolgem razdeli v dva dela in posamezne polovice se počasi oddaljijo proti onemu, odnosno drugemu polu stanice, kjer se obe skupini združita v novi jedri, središčji obeh novih stanic, ki sta nastali iz prvotne stanice. V kromozomih se pa nahajajo nositelji dednih lastnosti, geni, ki se s cepitvijo kromozomov enakomerno porazdele med obe novi stanici, in ker se vsak organizem razvije iz ene same stanice, je jasno, da mora imeti novo bitje v vseh svojih delih popolnoma enotno dedno maso in sicer tisto, ki je bila v najprvotnejši stanici, to je v oplošeni jajčni stanici. Spolne stanice, ki po združitvi stvorijo osnovno stanico bodočega bitja, se pa dele nekoliko drugače. Pri teh se kromozomi ne cepijo, ampak se celi razdele v dve skupini, katerih vsaka zase se potem strne v jedro novih stanic, ki nastane vsaka le polovico kromozomov in torej tudi le polovico celotne dedne mase. Pri oploditvi nastane iz moške in ženske splošne stanice nova enotna stanica, ki vsebuje spet polno število kromozomov, torej spet celotno dedno maso, ki pa seveda izvira po polovici od očeta, po polovici pa od matere. Na ta način se lastnosti obeh roditeljev preneseta na novo bitje.

To so osnovna dognanja znanosti o dednosti. Jasno je, da je med njimi še nešteto problemov, nešteto nerešenih

vprašanj, preko katerih so skušali priti genetiki starejšega kova po trhljem mostu drznih spekulativnih teorij in hipotez. Poglavitna zasluga Hunta Morgana je baš v tem, da je delo v tej mladi panogi znanosti navezal na stroge statistične metode, da je vsako podmeno, čeprav se je logično izkristalizirala iz tistega, kar je bilo že poprej neizpod-

bitno ustaljeno, dokazal z zadostnim številom konkretnih poskusov na živalih. Po njegovi zaslugi je znanost o podedovanju dosegla tisto solidno podlago in tisto stopnjo strogosti, ki nam jamčita, da se bodo ta za razumevanje vsega življenja tolikanj važna vprašanja, počasi temeljito razjasnila. jn

TRAGEDIJA V PREPADIH ANDOV

LEO GERWILLE-REACHE

NADALJEVANJE

Tudi Guillaumet se je čutil olajšanega. »Pozor«, si je dejal, »če je še kje kak rešitelj na svetu, potlej ga zdajle ne smem zgrešiti s svojimi raketami. Hitro je vse pripravil. Rakete, ki so sicer namenjene za pristajanje ponoči, je spojil z akumulatorjem, obrnil akumulator in dva bela ognja sta šinila visoko pod nebo.

Ob 9. je Guillaumet, ki je bil že skoraj obupal, da je kdo opazil njegova signala, zdajci planil kvišku.

»Očka Deley, očka Deley!« Ni ga bil slišal, ker so gore požrle oddaljene glasove. In zdaj ga mahoma zagleda, kako riše po nebu velike kolobarje. Reševalno letalo očka Deleya.

»Vedel sem, da me ne bo dolgo držal v škripo!« In Guillaumet je cepetal,

vriskal in plesal od veselja.

»Počakaj še malce, tovariš. Ne beži tako naglo. Evo ti raket, da boš videl kje tičim.«

Novi ognji so prasnili v mirni zrak, beli kakor zemlja in svetli kakor dan... nevidni morda?

Z blazno grozo v očeh je gledal Guillaumet, kako so ugasnile njegove rakete, ne da bi jih z letala opazili.

Pol blazen je skakal in tulil: »Eh! Očka Deley! Očka Deley! Kaj je?... Ali jih ne vidiš, očka Deley! ... Eh! očka Deley, očka Deley! ... očka... De... ley! ...

Ihteč se je zgrudil v sneg.

Nebo je bilo spet tiho in prazno. Guillaumet se je pobral in skušal vdušiti vihar obupa, ki je razsajal v njem.

Guillaumetovo letalo, kakor so ga našli več mesecev kasneje ob laguni del Diamante

Samo, da bi mogel mirno razmisliti, kaj naj zdaj stori. Ko je dvignil izmed rok svojo razgreto glavo, ga je mahoma preslinilo spoznanje, da je izgubljen, če se sam kako ne reši. Nič mu ne morejo pomagati tovariši iz Santiaga in Mendoze, ki tvegajo zanj nevarne polete v Kordiljero. Zaman je vsako iskanje v monotoni belini tega labirinta, kjer je njegovo letalo nevidno kakor peščeno zrnce v puščavi.

Ko si je bil Guillaumet v svesti, da lahko računa le še sam nase in ker je hotel živeti za vsako ceno, je pogumno napravil odločilni sklep.

Lugana del Diamante je po zemljevidu oddaljena le pičlih 60 km zračne črte od Argentine. Guillaumet se je namenil prodreti naravnost proti vzhodu, kar vprek čež gorovje. To je pomenilo za pogumneja in krepkega dečka kakor je bil, najmanj štiri ali pet dni trde hoje in plezanja. Zdaj, ko je nevihta prešla, je lahko računal na daljšo dobo lepega vremena. Razen tega je bila polna luna, tako da so bile tudi noči v pretežnem delu svetle.

Ko je Guillaumet vse to premislil in pretehtal se je pomiril ter se jel pripravljati na pot. Najprvo si je naredil seznam, kaj mora vzeti s seboj. Njegovo letalsko odelo je bilo sicer strašno težko, toda moral ga je vzeti zaradi mraza. V pilotski kovčeg si je naložil nekaj živeža in steklenico ruma. Poslednje, kar je nujno potreboval je bil kompas za orientacijo. Ko si je vse pripravil, je stopil k letalu in še enkrat preložil pošto vrečo, da je bila spravljena res varno in na suhem. Solze, ki so mu pri tem poslu polzele po licu, niso bile več solze obupa, ampak solze težkega slovesa od svojega dragega krilatega tovariša, ki se je zvesto boril z njim v viharju, mrk sicer, toda zmerom pošten in voljan. Samo njemu je dolgoval življenje. Zdaj se je poslednjikrat nežno naslonil ob njegov močni trup in ga pogladil z roko.

Hotel je še nekaj napisati na srebrnkasto platno svojega tovariša. Ker pa ni imel ne svinčnika ne peresa, je na bregu izkopal iz snega oster kamen in napisal z njim na trup — »Ker me letalo ni našlo, grem proti vzhodu.«

Za minuto je preстал s pisanjem. Sramežljivost mu je ustavila roko, toda srce se ni pustilo zatajiti. Velika sveta ljubezen je v tej uri med življenjem in smrtjo izterjala izpoved... Ihteč je torej pristavil še naslednje vrstice:

»Povejte moji ženi, da sem mislil nanjo.«

Njegova žena. Sveti bože!... komaj štiri mesece je bil poročen...

Potem je odšel. — Težko je hodil, ker je imel okorne, s krznom vložene škornje na nogah. Po kratki poti so ga že ustavile skalnate stene. Jezerce je ležalo na dnu cirka, ki so ga tvorili sami 4000 do 5000 metrov visoki grebeni. Preplezati jih je moral, da pride v druge doline in na druge grebene ter slednjič na planjavo, kjer so ljudje.

Višina, pa peza njegove obleke in težka pot so mu jemale sapo Popenjal se je na skalovje, se po trebuhu plazil po gladkem ledu, krčevito stiskajoč v roki dragoceni kovčeg. Ko je preplezal prvi greben in se začel previdno spuščati v dolino, je mahoma izpodrsnil na ledenem pobočju, in kakor na katapultu sprožen zdrčal nizdol. Bliskovito je drsel kakor na toboganu 300 m globoko, ves čas na hrbtu, z zaprtimi očmi, pričakujoč, kdaj se bo raztreščil na dnu. Pa se je končno padec le zavrl v mehkem globokem snegu. Pilot se je pobral in ko se je otesel prvega strahu, mu je blažen smehljal zaigral na obrazu. Ni bilo tolikanj vesel srečnega naključja, ki mu je otelo življenje, kolikor dragocenega kovčega, ki ga je opazil poleg sebe. Brez njega bi bil izgubljen. Zmrznjene konzerve bi že še nekako pogrešil, toda kondenzirano mleko in rum, ki ju je mešal s snegom in si iz njih pripravljal na malem samovarju krepilno pijačo, to je bilo zanj gonilni motor, brez katerega bi bil že zdavnaj opešal...

Hvaležno je pogledal v breg odkoder se je bil prikotatil. Za cel Eiffelov stolp je bilo visoko. Brrr... Podvival se je naprej.

Poslednja sončna luč je bledeła na gorskih vrhovih, proti katerim je iz dolin vse hitreje prodiral zmagoviti mrak. Storila se je noč in z njo je pritisnil mraz in samota, ki se podnevi ne občuti. S temo so prišle vse skrivnostne moči in skušnjave, ki se jim ni mogoče dolgo upirati. Guillaumeta je začel siliti spanec, ki bi zdaj pomenil zanj gotovo smrt. Za nobeno ceno ni smel zaspati. Niti usesti bi se ne smel. Ali ker ga noge vzlic železni volji niso hotele več nositi, se je le spustil na kovčeg, ki ga je bil postavil po robu, tako da bi moral pri najlažji dremavici zdrkniti na tla.

Zaspati ali samo ustaviti se bi pomenilo toliko, kolikor zmrzniti. Kakor Ahasver, ki je bil obsojen, da bo stoje

umri, se je moral spraviti spet na noge in tavati naprej in še naprej, podnevi in ponoči, dokler ne obstane...

Luna še ni vzšla nad gorami in Guillaumet si je moral z žepno svetilko

osvetljevati vsak svoj tvegani korak.

Tako se je zgodilo, da so tisto noč videli pastirji v dolini bledečo zvezdico, ki se jim je bližala iz teme...

(DALJE)

LJUBKA ROPARICA PODLASICA

Ena izmed najlepših divjih živali naših krajev je nedvomno podlasica, ki združuje v sebi poleg gibčnosti in prožnosti veвериčine tudi vse krvoločne lastnosti bojevite roparice. Spada v pleme kun in ne živi samo v naši deželi, marveč je razširjena po vsej Evropi, severni Aziji in severni Afriki. Vsaka okolica ji je dobrodošla, ker podlasica nima kakega ustaljenega nagnjenja do določenega bivališča. Živi v goratih in gozdnatih kra-

ločnosti, bi si jo bil človek gotovo že udomačil kot prelepo igračico, tako pa jo mora preganjati, da bi se mu preveč ne razplodila in ne postala le prenevarna perutnina in pticam pevkam.

Lovci in prijatelji narode radi pripovedujejo različne doživljaje s to malo zverjo in vsa pripovedovanja so si edina v tem, da se ta ljubka živalca, okrutna, urna, neusmiljena roparica odlikuje med vsemi svojimi sorodniki po izredni predrznosti, silovitosti in pogumu. Kdor pa

Dve PODLASICI

jih, razširjena pa je tudi po ravninah in celo po stepah. Za bivališče si izbira dupla, kamenite groblje, izpodjedene bregove, krtove in mišje luknje, po zimi se celo rada naseli blizu hiš, kjer ji je skladanica drv zlasti priljubljeno zatočišče. Enako raznolika je njena prehrana, zaradi katere ljudje ne vedo prav, da-li naj jo prištejejo med koristne ali škodljive živali. Brez izbire lovi miši in podgane, zalezuje ptice, mori kuščarje, slepiče in belouške, loti pa se seveda tudi gada in modrasa. Nevarna je kokošim, golobom, kuncem, divjim zajcem in celo mladi srnjadi.

Kakor vse kune, ima tudi podlasica podolgast život, ki doseže pri odrasli živali dolžino 15 cm in nekoliko čez, rep sam pa je dolg 4 cm. Njen kožušček je rdečkasto-rjave, na trebuhu pa bele barve. V visokih gorah in na severu je običajna celo popolnoma bela podlasica. Vitka živalca je nenavadno lične vna-
nrosti in ako bi ne imela znane krvo-

ima srečo, da se neopažen približa in opazuje igro njenih mladičev, dolgo ne bo pozabil prelepega prizora. Ure in ure bi človek gledal prekopicavanje mladičev, ki ni nič drugega nego priprava in šola za kasnejše razbojniško življenje. Zdi se, da mladiči pod nadzorstvom matere izvajajo vse gibe, ki jih bodo rabili v svojem nasilnem življenju. Od prihuljenega zalezovanja do bliskovitega skoka na zatilnik izbrani žrtvi so vsi gibi na učnem redu, medtem ko se igravec skuša z vso pretkanostjo in urnostjo, lastno kunjinem plemenu, oteji napadu in ga odbiti. Ljubka igra je le vaja za brezobzirno ubijanje in mora se reči, da imajo mlade podlasice v tem pogledu prav izvrstno življenjsko pripravo. Kdor ima količkaj smisla za narodo in poznavanja živali bo v igri čisto natančno razločil, kdaj se mladički uče zalezti in napasti ptico, kdaj kačo, kdaj se velja pognati za vrat večji živali in ji zadati smrten vgriz v tilnik. Kakor

pa se le malo zgane opazovalec ali da počti pod njim vejica, je konec prelepe idile in na mah izgine vsa družbica v svoje bivališče.

Po svoji urnosti je prišla podlasica v pregovor, saj pravimo okretnemu in ročnemu človeku, da je uren ko podlasica. Taka primera še ni žaljiva, manj všečna pa je, kadar obraz svojega sobesednika primerjamo z njenim gobčkom, dasi se je včasih res težko vzdržati in ne izreči primere. Tudi predrznost podlasičina je že v prislovici. Naša sreča je, da so silna bojevitost, krvoločnost, urnost, sila in pogum združena v taki igračici, kakor je podlasica. Ako bi imela velikost volka in tej primerno telesno silo, bi bila gotovo najnevarnejša žival naših krajev. Borba človeka z njo bi bila silno težka in neoborožen bi ji nedvomno vselej podlegel.

O njeni predrznosti in pogumu par primerov:

Lani sem se šel kopat v Savo. Hodeč po peščeni stezi zagledam zelenca, ki je urno tekkel proti meni, dasi je moral čuti šum mojih korakov in videti moje gibe. Že ko je bil prav pri mojih nogah in kazal namero, da se vzpne name, sem zagledal povod za njegov veliki strah. Nenadoma se je na stezi pojavila podlasica in preden sem se zavedel, mi je prav izpred nog pograbila nesrečnega kuščarja in planila v bližnji grm. Nesrečnež je iskal zaščite pri človeku, znanem sovražniku vsega živalstva, manj se je bal razkričanega krutega gospodarja stvarstva, nego male podlasice. Potek je tudi dokazal, da je bila njegova bojazen opravljena.

Od lovca, ki njegovemu pripovedovanju rad prisluškujem, ker ima prelepi dar ljubezni do stvarstva in nič manj priznanja vredno lastnost, da je v lovski latinščini samo skromna veličina, imam naslednje primere:

Pri moji hiši stoji skupina petih smrek in rad posedim v njihovi senci. Oni dan sem začul v vrhovih smrek neko cvilenje in padajoče iglice so pričale, da se v krošnjah vrši eden izmed tistih prizorov v prirodi, ki jih tako rad opazujem. Po smrekji je lovila podlasica veliko podgano, ki jo je bila pritirala s tal na drevo. Komaj sem dobro opazil, kaj se godi, je mala zver že sedela podgani za tilnikom, v naslednjem trenutku, je skočila s svojim plenom z drevesa in se skrila pod našo skladanico. Nikoli bi si ne bil mislil, da zna podlasica tako urno plezati.

Na lovu je pred gonjači prišla predme podlasica z zadavljeno miško v gobčku. Prav med nogami mi je šinila izpred oči in spominjam se, da sem se zavedel svojih počasnih kretenj in svoje v nebo vpijoče nerodnosti, ko je bila živalca že davno na varnem, jaz pa sem še poskušal, kako bi jo pritisnil s črevljem. Vse to se je zgodilo v istem trenutku, toda kje je že bila podlasica, ko sem jaz okorno teptal na mestu!

V našem potoku sva z očetom lovila postrvi. Oče je potegnil srednje veliko ribico iz vode. Visela je med nama, ko ji je izdiral trnek. Pa se je nekako osvobodila in padla na tla. Da ne bi s premetavanjem dosegla vode, sva se oba mahoma sklonila za njo. Nekdo pa je bil hitrejši, pobral nama je postrv in izginil z njo v grmu. Bila je seveda podlasica, ki tedaj tudi postrvi ne zametava, moram pa reči, da sva bila z očetom močno presenečena zaradi izredne njene predrznosti.

Tudi plava zelo dobro ta pretkanka. Sedel sem z udico na potoku. Na drugi strani se je naenkrat prikazala podlasica z veliko miško v gobčku. Prav meni nasproti je sedla na zadnje noge in me opazovala. Z miško v gobčku se je nato spustila v precej deročo vodo in jo ročno preplavala. Videl sem, da jo je tok zanesel le malo nižje. Niti ozrla se ni več po meni, marveč je izginila z miško v bližnje staro zidovje, kjer sem kasneje dognal, da ima mladiče. Zanimivo je, da je plavala tako, da sprednji del života sploh ni bil pod vodo.

Nekoč mi je pes zavohal podlasico v krtini. Ril je in kopal za njo, naenkrat pa se je cvileč vrgel nazaj in na smrčku mu je visela podlasica, ki se je zagrizla vanj, ko ni imela možnosti, da pobegne. Z zamahom jo je stresel, nato pa planil za bežečo in ji takoj zavil vrat. Sirota pač nima tolike moči, kolikoršen je nje pogum.

Iz vsega tega nam je jasno, da je podlasica prava pravcata roparica. V kokošnjaku, v lovišču in v parku, kjer gojimo ptice pevke, ji gotovo ni mesta. Pa tudi kmetovalec si lahko zastavi vprašanje, kaj mu koristi podlasica, ki uniči sto miši, zraven pa pokonča tudi isto število ptic. V Avstraliji so proti kunčji nadlogi poskusili s tamošnjo podlasico, ki je bila hud sovražnik kuncev. Zaščitili so jo, da se je silno razmnožila, toda pri tem se je tudi privadila človeka. Odslej se je lotevala le kokoši in jajec, kunce pa je puščala na miru. Zaščita jo

je pokvarila in morali so ji jo zopet vzeti. V loviških dela podlasica veliko škodo med fazani, gozdnimi jerebi in drugo pernato divjačino, vendar bi bil nje popolni zaton enako velika pogreška, kakor popolna zaščita. Priroda potrebuje tudi podlasico, da ustvarja potrebno ravnotežje.

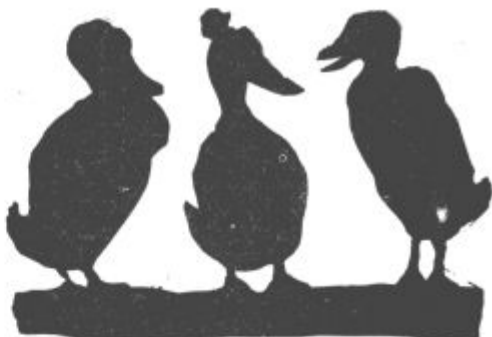
F. S.

K ČLANKU „ROBOTI V STAREM RIMU“

(2is. knj. 14. str. 444.)

Anonimni članek z zgornjim nadpisom je vzbudil veliko pozornost, skoraj bi se reklo senzacija. Toda kar pripoveduje neznani mi avtor o »staremu Rimu«, to so v resnici šele srednjeveške pravljice in niso nastale v Rimu. Rimljani starega veka niso izumili nikakih robotov, zlasti ne androidov (avtomatov, ki posnemajo človeška opravila). Pač pa so jih nekaj izumili Grki: v 4. stol. pr. Kr. je izumil Tarenčan Arhita letечеlega lesenega goloba, v 4. ali 3. stol. Demetrij iz Falera plazečega se polža, v 3. stol. Ptolemaj II. »Sestro-ljub« avtom. človeka; Pauzanija pripoveduje v delu »Periegesis Hellados« (v II. stol. po Kr.) o avtom. orlu.* Kar pa čitamo v anonimnem sestavku o robotih v Rimu, to je vzel gospod avtor iz te ali one zbirke pravljic, kakršne si je izmišljala človeška fantazija od 12. stol. dalje. V 12. stol. je napravilo ljudstvo iz pesnika Vergilija čarovnika ter mu začelo pripisovati razne čudeže, o katerih so pripovedovale azijske, posebno arabske pripovedke, ki so bile prišle v južno Evropo v dobi križarskih vojn. V začetku 13. stol. je objavil Anglež Gervazij iz Tilburyja v svojih »Otia« nekoliko neapoljskih pravljic te vrste. Razne »umetnosti«, ki so jih prej pripisovali cesarju Leonu VI. Modrijanu, so prenesli na Vergilija, n. pr. »čarodejno zrcalo«, v katerem se je baje videlo vse, kar se je godilo po svetu. Arabskega izvora so menda pripovedke o robotih (androidih), potem o bakrenem možu, ki jaha na bakrenem konju skozi Rim, da očisti mesto razbojniške sodrge, itd. Vse te pripovedke so združene v celoto v francoski ljudski knjigi »Faits merveilleux de Virgile«, ki je izšla v zač. 18. stoletja in je čakala mnogo natiskov. Prevedli so jo v angleščino, pozneje pa še v druge jezike. V 19. stoletju so izšle knjige, iz katerih je naš anonimni avtor lahko vzel svojo snov: Zappert, Vergils Fortleben im Mittelalter, Dunaj 1851; Milberg, Mirabilia Vergilianae, Meissen 1867; Domenico Comparetti, »Vir-

* Periegesis, VI. knj., 20. pogl., 12. odstavek v lat. prevodu: »Ea = aquila), cum machinulam quandam is commoverit, cui id negotii datum est, statim se in spectatorem coaspectum quasi subvolatura attollit.«

Rudolf Schneider: BABJE ČENČE
(izrezanka)

gilio nel medio evo«, Livorno 1872, 2. natis Firenze 1896 v 2 zvezkih, i. dr.

Vsak pazljivi čitatelj je moral opaziti, da Albertus Magnus (v 13. stoletju na Nemškem), Athanasius Kircher (v 17. stoletju na Nemškem), Odiseja, Heron in »čarovni cesar« Leon VI. Modrijan (v 9. in 10. stoletju v Carigradu) ne spadajo pod nadpis »Roboti v starem Rimu«. E. K.

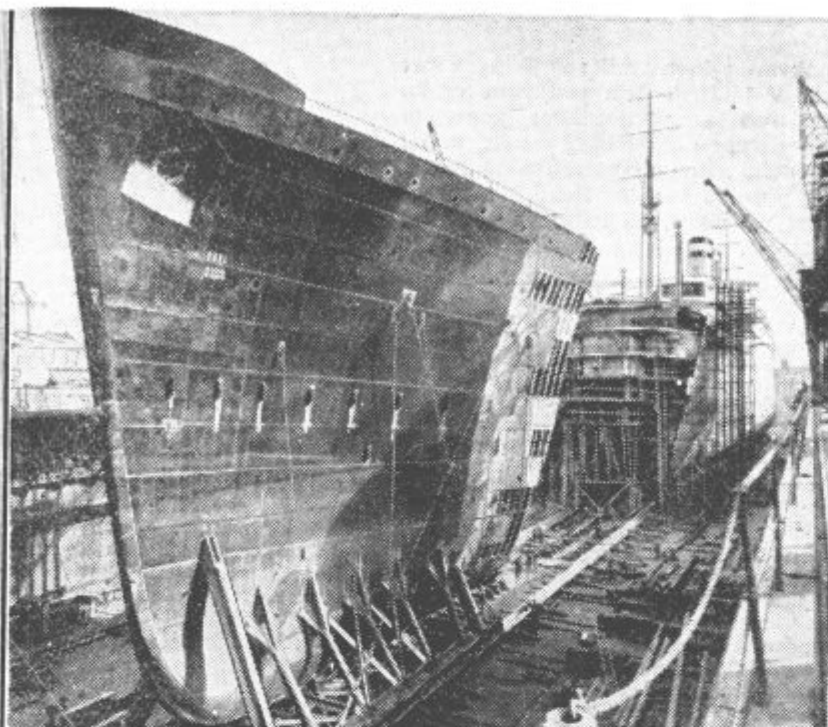
PRAVILNO MERILO

Ne: »Kako je umrl?«
marveč: »Kako je živel?«
Ne: »Koliko je zaslužil?«
marveč: »Koliko je dal?«
To naj bodo merila,
po katerih bi morali meriti vrednost vsakega moža kot človeka,
ne glede na njega izvor in poreklo.
Ne: »Kaj je bil njegov stan?«
marveč: »Ali je imel srce,
in kako je izpolnil
od Boga mu določeni prostor?
Ali je bil voljan in pripravljen
sušiti solze,
in vzbujati smehljanje?«
Ne: »Kakšna je bila njegova vera?«
marveč: »Ali je bil pomočnik
za one, ki so trpeli od bede?«
Ne: »Kaj so hvalili časopisi?«
marveč: »Koliko jih je jokalo, ko je umrl?«

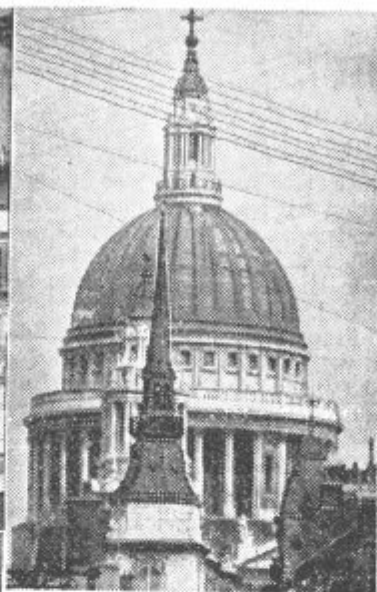
Po »Kansas City Staru« —st—

TRADICIJA OVIRA NAPREDEK

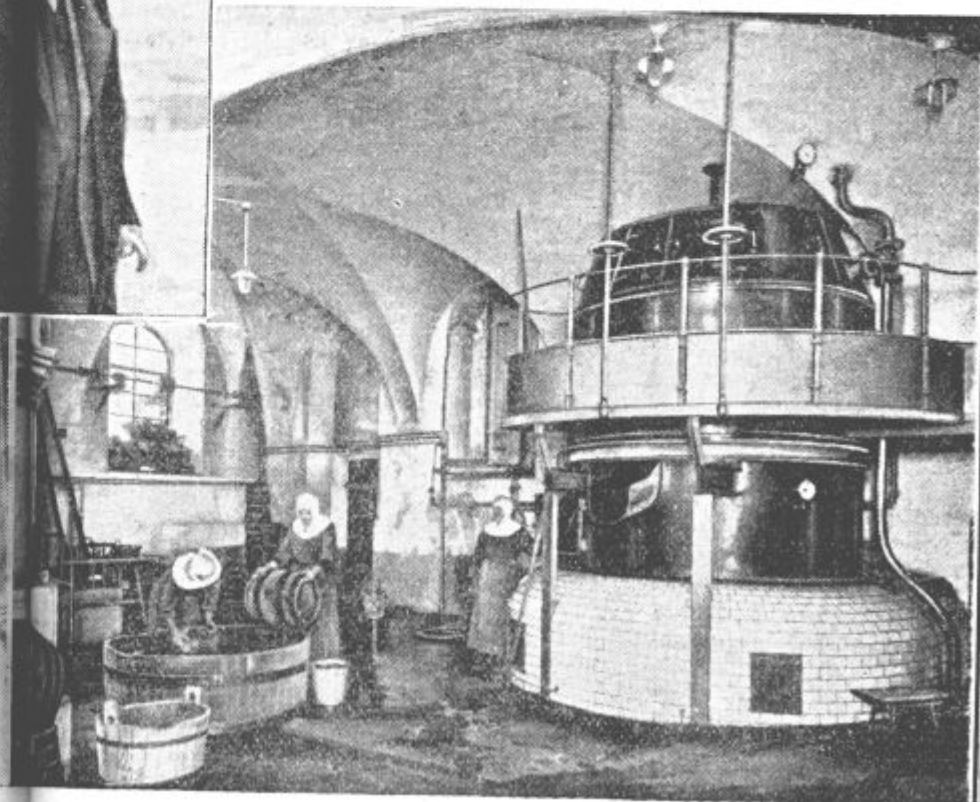
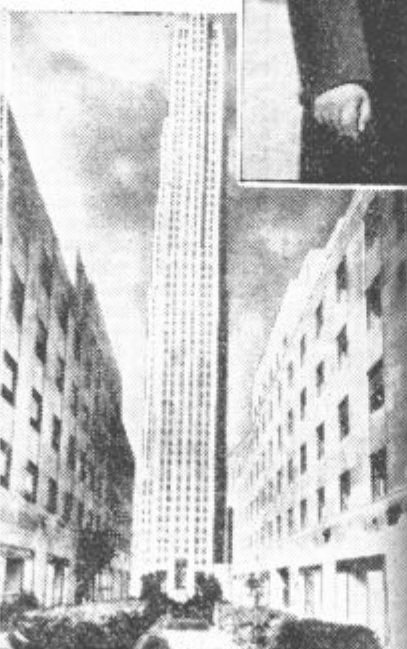
Angleži, ki se tako radi sklicujejo na svoje stare tradicije, so se morali glede nekaterih modernih pridobitev prepričati, da sistem temeljito preskušene okostenelosti le ni dober v vseh primerih. Tako je n. pr. podeželje na Angleškem silno slabo elektrificirano v primeri z drugimi kulturnimi državami, dasi so bonitete, ki jih prinaša elektrika očitvidne tudi za največjega konservativca. Na Angleškem je vpejlana elektrika samo na ca. pol milijona posestvih, dočim ima na Danskem elektriko 90 odstotkov domačij.

Zgoraj levo: V Hamburgu podaljšujejo prekomornike — Zraven: Francoski prof. Calmette, odkritelj cepiva proti jetični deci, je te dni umrl v Franciji — Spodaj levo: V pariškem živalskem vrtu čistijo slonovo stopalo — Zraven: Rockefellerjeva četrt v New Yorku — V sredi: Painlevé, sloviti francoski matematik in večkratni minister, je po daljšem bolehanju preminul

Zgoraj: Slovita londonska katedrala sv. Pavla je v nevarnosti, da se zruši — Na desni: Filmski zvezdnik Charlie Chaplin zopet razburja svet z novicami o ženitvi. Topot si je izbral nevesto v osebi Paulette Godardove — Spodaj: V nemškem samostanu Ursbergu na Bavarskem imajo nune veliko pivovarno

VAMPIR

VLADIMIR BARTOL
NADALJEVANJE

In stara postrežnica Franciška mi pride odpret. «

»Zakaj nima mlajše moči?«

»Saj jih je imela, mlade služkinje. Ali vse jo po kratkem bivanju zapuste. Večkrat mi je gospa tožila, kako brezobzirne in nepotrpežljive da so s starim človekom...«

»Točka ena: mlade služkinje ne ostajajo dolgo pri njej.«

»Kaj to pomeni?«

»Nadaljujva. Postrežnica ti torej pride odpret...«

»... in me popelje v malo staromodno sprejemnico. Zastori so navadno spuščeni preko oken in v sobi je nekakšen polmrak. V prostoru diši po zatohlem, po starem pohištvu in zorevajočem sadju. Miza in naslanjači so ogrnjeni v težke, starinske prte, v stekleni kredenci vidiš predpotopne steklenine, črvida omara je na vrhu obložena z raznovrstnimi steklenicami in kozarci z vkuhanim sadjem. Vsak kotic je preobložen in natrpan z najrazličnejšimi drobnarijami...«

»Vstopil si torej v sprejemnico...«

»In iz globokega naslanjača se tedaj navadno dvigne stara gospa in mi pride z drobnimi, stopicajočimi koraki naproti. Vsa sključena je, staričkava in nagubana, ali vendar se zdi človeku kakor da tiči v njej neka neverjetna čilost, ko te pozdravi in presrčno sprejme. Njen duh je prožen, njen spomin vprav čudovit. Povabi me, da ji sedem nasproti, pri tem gleda, da mi vidi v obraz; je namreč, kakor si popolnoma pravilno povedal nekoliko kratkovidna. Začne me izpraševati po vseh dnevnih malenkostih, tudi to si začuda dobro pogodil, in jaz ji pripovedujem, dokler nama Franciška ne prinese čaja...«

»Glej, glej, tudi to sem si mislil. Matrona te tudi postreže...«

»Da...« Začel sem se smejati.

»Zakaj se smejem? Ko nama Franciška prinese čaja, odpre gospa Fleischeva torbico, ki jo zmerom skrbno čuva v svojem naročju, in vzame iz nje velik kolo-bar s ključji. Počaka, da postrežnica spet odide. Potem odklene kredenco in vzame iz nje posodo s sladkorjem in škatlo s pecivom. Srdito pogleda proti vratom in reče: Dandanašnji se človek ne more zanesti na personal. In še se mi zmerom zdi, da mi primanjkuje sladkorja in peciva. Mogoče ima ponarejene

ključe... ali kako naj se ji jaz, uboga starka, uprem?! Na milost in nemilost sem izročena temu vragu...«

Blaž Golob se je pomembno zarežal.

»In kaj sodiš ti o postrežnici?« me je vprašal.

»Preprosta, poštena ženska. Zdi se mi, da ve, kaj pripoveduje starka o njej. Zakaj nekoč me je prosila, naj nikar ne verjamem gospej Fleischevi, kar mi bo pravila o njej. Stara da je pač, malce skopa in smerom se boji, da ji kdo kra-de in izmika...«

Blaž Golob je pripomnil suho in stvarno:

»Točka dve: Matrona ne zaupa starim ljudem. Človek sodi navadno po samem sebi. — Nadaljuj sedaj!«

»Gospa mi sama nalije čaja, sama mi tudi odmeri sladkor. Čeprav me zmerom opozarja, naj si vzamem še, če se mi čaj ne zdi dovolj sladek, vendarle čutim, da bi se ji neskočno zameril, če bi jo zares poslušal. Tudi po pecivu sežem bolj na videz, kakor pa po resnični želji in potrebi...«

»Ali je ubožna?«

»Mislim, da ni, čeprav rada toži. Pokojnino ima sicer majhno, ali dvonadstropna hiša, kjer stanuje, je njena last in, kot sem slišal, je popolnoma nezadolžena. Pravijo tudi, da ima v banki čedno vsotico. Ali o vsem tem sama nikoli ne pripoveduje.«

»Pijeta torej čaj in kaj se med tem dogaja?«

»Pogovarjava se navadno o jedeh in — točno si tudi to pogodil, sam ne vem, iz česa — izprašuje me podrobno, kaj sem tisti dan jedel, kako kuhajo pri nas doma in se sploh zanima za najneverjetnejše malenkosti iz mojega življenja. Ko sva s prigrizkom končala, moram zopet sestiti tik do nje, prime me navadno za roko in vleče iz mene, kakor sedaj ti, najbolj neznatne in ničvredne stvari...«

»Iz katerih pa se koncem koncev gradi življenje?« je pojasnjujoče dodal moj učeni voditelj.

Naenkrat mi je šinilo nekaj v glavo, kar mi je za nekaj trenutkov zaustavilo utrip srca. Blaž Golob me je pričakujoče pogledal.

»Nečesa sem se spomnil, Golob«, sem dejal. »Da, prav zagotovo vem da je bilo zmerom tako. Komaj sem namreč popil čaj in me je starka prišla za roko, se

me je začela lotevati nekaka čudna slabost. V možganih sem čutil vrtoglavo težo, v noge se mi je vtilo kakor svinec in v nepopisno muko mi je bilo, odgovarjati na njena številna abotna vprašanja. Ko sem se ob slovesu dvignil, sem se opotekel, v glavi mi je šumelo in šele ko sem stopil na ulico in vdihal sveži zrak, mi je odleglo. Nič se sedaj ne čudim, če si me videl, ko sem prihajal od tam, bledega in izčrpanega.«

Blaž Golob je prasnil v pritajen zmagoslaven hihot. Ko se je umiril, me je vprašal:

»In ti ni nikoli prišlo na misel, da bi se vprašal po izvoru teh svojih slabosti?«

»Rekel sem si pač, da je bilo to posledica zatohlega zraka, mučnega izpraševanja... sploh, ko mi je bilo zopet dobro, se nisem veliko menil za bežno slabost.«

»Vsi ste enaki. Nobenemu ne pride na misel, da bi iskal življenjskim pojavom globljih vzrokov... Ampak prekinil sem te. Obljubil si mi bil, da mi boš opisal svoje obiske z vso temeljitostjo. Kaj mi

veš povedati o drugih obiskovalcih svoje gospe matrone?«

»O njih ne vem veliko. Nekoč sem srečal ob svojem prihodu na hodniku gospodično, ki je baš odhajala od gospe. Ta mi je o njej povedala, da je hčerka neke njene znanke in da zahaja večkrat k njej. Še nekajkrat se je pripetilo, da je bila obenem z menoj pri starki kakšna mlada dama in iz njunih pogovorov sem povzel, da ima gospa Fleischeva precej visoko poznanstvo v mestu.«

Skrbno pa sem zamolčal svojemu pokroviteljskemu prijatelju, da je najmočnejša vez, ki me vleče h gospe Fleischevi, mlado dekle, o katerem sem vedel, da zahaja k njej, in sem upal, da se bom tako z njo seznanil.

»In čemu goji ta skopa dama tako številne vezi, za katerih gostitev mora vendarle nekaj žrtvovati?«

Za nekaj trenutkov mi je njegovo vprašanje popolnoma zaprlo sapo. potem sem dejal z občuteno negotovostjo:

»Mislim, da zato, ker je tako sama.«

»Ali nima nobenih sosedov, s katerimi bi se utegnila razgovarjati?«

DALJE

RAZNOLIKOST AMERIKE

Zapadne pokrajine Zedinjenih držav Severne Amerike združujejo v sebi vsa mogoča nasprotja, saj se razprostirajo od mrzlega severnega pasu malone v vroči pas in leže mestoma ob morju, drugod pa obsega njihova površina nebotične gore. Ta raznolikost povzroča tudi pestrost pokrajine in v tem delu Severne Amerike imamo subtropske doline in morska obrežja z bujnim rastlinstvom, prave pravcote puščave s slanimi jezeri

Bazaltna lava teh tal se s svojo trdoto upira vplivom teh elementarnih sil, vendar mora mestoma popustiti njihovu vztrajnemu delovanju. Planote so izpostavljene pozimi mrazu in snegu, poleti pa sončni pripeki, tako da raste na njih le ostra trava in mestoma priklivkavo grmičje. Malo bolj se uveljavlja rastlinstvo na pobočju doline, katerih dno tvori rodovitna prst, nastala iz razkrojenege prvotovrnege kamenja.

Kljub negostoljubnosti pokrajine je

Slikovita avtomobilska cesta ob reki KOLUMBIJI V OREGONU

in visokogorske goličave, po katerih teko maloštevilne reke, pogreznjene v globoke kanjone.

Tako tipično goličavo predstavlja naša slika, posneta z obrežja reke Kolumbije v državi Oregon. Za naš pogled je ta pokrajina naravnost nekaj pošastnega. Na mestu običajnih vrhuncev vidimo ravne ploskve, ki so jih v pradavnini izbrusili in ugladili ogromni ledniki, planjave same pa so mestoma predrle in prejedle vode ter napravile pokrajino skoro neprehodno. Ploskovite ravnine nenadoma strmo padajo proti rekam in potokom, na pobočju pa leže ogromni skladi skal in obširna melišča, pričajoča v tisočletnem delu vetrov, vročine in mraza ter izpodnebnih padavin.

človek vendar vklenil elemente v svoje območje. V globokih kanjonih je napravil orjaške dolinske pregrade, ki nabirajo ogromne količine vode za namakanje puščavskih tal in za pridobivanje električne sile. Preko gorovij je napeljal prekrasne asfaltirane avtomobilne ceste, ki v smelih ključih in zavojih prepregajo ozemlje, dotlej neprehodno in dostopno komaj divjim živalim ter posebno smelim lovcem.

Druga slika nam kaže severovzhod ameriške celine in je popolnoma v skladu z našim pojmovanjem o širnih kanadskih gozdovih, po katerih teko zelo vodnati veletoki in reke. Kanada je znana kot eden prvih izvoznikov lesa na svetu, le še ruska Sibirija se lahko po-

naša z večjim gozdnim bogastvom in postaja zadnje čake Kanadi tudi opasen tekmeč v lesni kupčiji. Naša slika je posneta v poznem poletju, ko so kanadske reke že močno izsušene in ne morejo več odplavljati vse količine posekanega lesa. Na vsakem ovinku so se debela nakopičila v grmado in jez, ki mora čakati šele jesenskega deževja, da nadaljuje pot do mesta, kjer rabi les industrija ali pa do postaje, kjer bo naložen v tovrne vagonne, da odide na jug.

Med tem cele vojske delavcev podirajo široke gozdove, vlačijo posekane hlode k rekam in čakajo deževja, da narasle vode dvignejo in odnesejo pripravljene skladanice, kamor treba. Reke so po pretežni večini edino občilo za pragozdne predele Kanade, so pa tudi najcenejši način odpreme lesa. Brez te možnosti bi bilo vse gozdno bogastvo brez vsake cene, ker bi odprema s konji, z železnico in stroški za delavne sile pogoltili večkratno vrednost lesa.

Ob reki Montreal, ki jo predočuje naša slika, se vije pradavna pot, po kateri so šli prvi francoski naseljeniki v Kanado. V začetku 17. veka je prvi vodil četico izseljencev smeli Champlain po tej poti, njemu pa so sledile vse nadaljnje odprave. Pot nosi odslej ime »ce-

sta očetov«, Kanada pa je dobila ime Nova Francija. Maloštevilni naselniki so se do danes pomnožili do milijonske manjšine, ki pa je po odstopu Kanade Angliji ostala prepuščena sama sebi in se mora trdo bojevati za svoj obstoj. Pred silnim pritiskom anglosaškega plemena jo čuva naravnost občudovanja vredno zdravje tega francoskega ljudstva in silna plodovitost njihovih družin. Šele po svetovni vojni se je Francija začela nekoliko zanimati za to svojo postojanko, ki je bila zarodek, da severno-ameriška celina popolnoma pade v območje francoskega narodnega življa. Nesrečne vojne in brezbriznost materinske dežele so onemogočile razvoj v to smer.

Tretja slika nam s svojimi palmami pričara dojem o sončnem jugu. Predstavlja nam prekop v brazilski prestolnici Rio de Janeiru, katere ime se v prometu skrajšano glasi običajno le Rio. Da je ostalo pri namenu ustanoviteljev, bi imelo mesto tako dolgo ime, kakor ga nima menda nobeno drugo: Sao Sebastiao do Rio de Janeiro (Sv. Boštjan ob Januvarski reki). Milijonsko mesto je danes važno trgovsko središče, kamor se steka bogastvo skoro vse ogromne Brazilije. Ima izrazito

Lesna dežela KANADA. Grmado lesa ob reki MONTREAL V ONTARIU

S palmami zasajen prekop
v RIU DE JANEIRU

južno podnebje, kar nam pričajo sloke palme, ki rastejo ob prekopu in s katerimi sta obrobjeni obe prekrasni cesti vzdolž prekopa. Sence dajejo pač malo, zato pa so izreden okras modernemu betonskemu koritu in asfaltirani cesti, vodeči k morju.

Bujnost južne narode prekaša menda samo še izredna pestrost v pogledu človeških ras in polti prebivalcev. Belo pleme portugalskega izvora z močno primesjo italijanske krvi je skoroda v manjšini. Prehod med belim in črnim predstavljajo tisoči mešancev. Na socialni lestvici stoje višje od mulatov mestici, t. j. mešanci med belci in Indijanci, tudi Indijanci so menda bolj upoštevanji kot mulati, črnici kot potomci komaj osvobojenih sužnjev nimajo pravega ugleda, na najnižjem mestu pa stoje nesrečniki, kojih roditelji so bili rdečkožci in črnici. Na vso to mešanico, ki ima še svoje vmesne stopnje, pa neusmiljeno pritiska silno južno sonce, kakor da hoče z enotno barvo izbrisati razliko med raznobarvno poltjo kričavih južnjakov. Mesto je priljubljeno zatočišče vsem narodom sveta in v zadnjem času se opažajo celo trume Kitajcev in Japoncev, ki jim širokogrudna brazilska vlada ne zapira dežele, kakor večina drugih držav. K. N.

ALI ŽE VESTE ...

da je človek med 30. in 40. življenjskim letom na višku svojih telesnih sposobnosti in da po tej dobi začnejo padati telesna moč, gibčnost mišičevja, trdnost kosti in elastičnost hrustanca? —

da je mogoče opaziti te znake nazadovanja najprej na prilagoditveni možnosti očesa in sicer s tem, da izgubi očesna leča svojo elastičnost in da ne more nič več razločno spoznavati blizu ležeče najmanjše slike? —

da se pokažejo po nastopu tega znamenja tudi na ostalih človekovih organih znaki potrošnje (izrabe) kakor n. pr. gubanje kože, izpadanje las, naraščajoča okornost udov, otrdelost mišičevja itd.? —

da se zmanjša zaradi teh izprememb tudi moč pljuč, kar se najjasneje pokaže pri merjenju vsebine pljuč na spirometru? —

da postaneta tudi moč srca zaradi otrdelosti žil odvodnic in s tem v zvezi tudi krvni obtok v splošnem precej slabjša? —

da je mogoče opazovati okrog 40. leta starosti posebno često pretrganja mišic in sicer pri nenadnih močnih naporih (n. pr. tek na kratke proge)? —

da se zmanjšuje gibalna sposobnost udov, zlasti nog, ki so sploh najbolj podvržene obrabi in sicer zaradi obrabe hrustanca in nagubanja sklepnih vezi ter glavice? —

da nastopi zaradi zmanjšane gibalne sposobnosti nagnjenje k debelenju in maščobnim plastem, kar tvori spet nepotrebno preobremenitev krvnega obtoka in udov in zaradi tega pospešuje staranje teh telesnih delov? —

da se v zvezi s temi pojavi povišuje zlasti pri ženskah, ki morajo mnogo stati in ki so večkrat rodile, nagnjenje h krčnim žilam in k povešanju posameznih organov in sicer zaradi naraščajoče oslabelosti tkiva in da se pojavljajo često tudi vnetja žil? —

da pa dejstvo o nazadujoči tvornosti in sposobnosti že zdaleka ni vzrok za to, da bi telo prepustil samemu sebi, nego vse bolj nekakšen poziv in vzpodbuda, da naj telo s posebno pažnjo negujemo in ga vadimo? —

da naj bo način vežbanja telesa pri človeku starejših let povsem drugačen kakor pa oni, ki je v rabi pri mladostnikih (prednost je treba dajati teznim in spretnostnim vajam, opuščati je treba prenapenjanje pljuč in srca in to morda v svrhu s silo doseženih in priborjenih prvenstvenih storitev, varovati je treba one telesne dele in organe, ki sta jih poklic in starost posebno poškodovala? —

in da je človek, ki se bavi s telesnimi vajami, onkraj 40. življenjskega leta skoro še bolj potreben sportno-zdravstvene nege kakor pa mladostni sportnik, tudi če je bil v svoji mladosti dober sportnik?

Po dr. W. Michaelisu —st—

SMOTRENOST V JEDI

Kaj ne, gospod doktor, oranže ne napravijo človeka debelega? — Ne boste verjeli, kolikokrat zastavijo zdravniku to vprašanje, dasi ni niti za las pametnejše od onega, da-li povzroča sedenje v naslanjaču utrujenost. Naravno, da ne postane nikdo truden od tega, če sedi deset minut v naslanjaču; a naj poskusi z desetimi urami! Prav tako je z debelostjo po oranžah: gre za to, koliko jih poješ, in ženska, ki bi jih uživala druga za drugo, da bi postala bolj vitka, bo postala v resnici polagoma okrogla kakor žoga. Kajti celo s citronami ne moreš postati tenek, če si jih privoščiš velike množine.

In to ne samo radi slovitih kalorij! Gotovo, toščavost je nered v knjigovodstvu telesa, nered v bilanci, pri čemer seveda narobe nego običajno pri bilančnih neredih preveč vzameš in premalo daš. Toda jed ni samo računska zadeva, ker odločuje poleg njene redilnosti tudi to, da-li se da bolj ali manj izkoristiti. Zakaj je tradicija izobličila neko določeno zapovrstnost pri obedih? Ker jamči takšen vrstni red najboljše za to, da se hrana dobro izkoristi. Opustimo to pametno tradicijo, tedaj bomo živeli celo pri bogatem donšanju od rok v usta, bomo izkoristili od zavžitega baš najpotrebnejše, a ne bomo djali ničesar »na stran«, ne bomo shranili preobilice, ne bomo postali debeli.

Kdo pravi to? To pravijo modrijani vitke linije v Hollywoodu. In ti morajo vedeti. Saj so dolžni, da obdrže filmskim zvezdam pogodbeno določeno lepo linijo, ki se ne sme prekoračiti niti za centimeter ali za gram. Po drugi strani nimajo filmske zvezde seveda nobene volje, da bi svoje velikanske plače uporabljale samo za prenašanje pomanjkanja. Zato so profesorji prehrane v Hollywoodu dovolj širokoprsni in ne prepovedujejo ničesar, celo ne sladkorja in smetane. Po njihovem receptu s toščo uživati meso in krompir, samo ne istočasno, temveč lepo ločeno, najprvo meso in nekoliko ur pozneje krompir. Špinača in ocvrta jajca so dovoljena, toda ne špinača z ocvrtimi jajci. Lahko si torej privoščiš najrazkošnejši obed, toda v zategnjem tempu: med dvojico jedi mora preteči več ur. In isto tako je s pijačo, ki naj ugasi žejo: šele dolgo potem, ko si ute-

šil glad in so trde jedi ostavile želodec, smeš piti.

Izumitelji te hollywoodske vitke diete se sklicujejo na gozdne živali. Tudi vsejede živali ne uživajo mesa in zelenja istočasno, temveč čisto po predpisih, kakor bi bile filmske zvezde, najprvo ono, potem to; žival tudi ne pije med jedjo, temveč šele po njej. In ta recept jim na videz dobro de, kajti levinj in pantrovk ne čujemo nikoli pritoževati se nad toščavostjo.

S to živalsko prakso soglaša tudi medicinska teorija. V strokovnem časopisu »Presse Médicale« sta dva francoska zdravnik lansko poletje poročala o ugodnih zdravilnih uspehih z nepomešano hrano. Ti ugodni uspehi pri debelosti nam postanejo morda lažje razumljivi, če se spomnimo, da govori eden izmed najbolj priznanih strokovnjakov prehranjevalne vede, prof. von Noorden, že dolgo o dieti, ki jo imenuje »spremenljivo dieto« (Zickzackkost). S tem meni, da je treba pri hrani po pameti skakati iz enega ekstrema v drugega. Če smo n. pr. petkrat v tednu jedli meso, storimo dobro, če se ostale dni hranimo vegetarično; in kdor je iz kakršnega koli razloga pristaš surove hrane, naj si od časa do časa privoščiči sočen beefsteak. Ta sprememba mu ne bo samo prijala, temveč ga bo ohranila tudi zdravega. A hollywoodska dieta zahteva prav takšno spremenljivost v hrani, samo da jo omejuje na dobo enega dne namestu na dobo celega tedna.

In res govori marsikaj za to, da je pot od toščice do vitkosti pot v presekanji črti. Same kalorije gotovo ne odločujejo. Večina med nami si privoščiči danes nekako štirikrat toliko kalorij nego med vojno ali v prvih letih po njej, a le malo nas je zategadelj štirikrat bolj debelih. Same oranže in citrone ne pomagajo, a tudi ne »prepovedani sadovi«. Mnogo vpliva navada. Pesnik jo imenuje našo dojljo in zdravnik mora pripomniti, da ima ta dojlja čestokrat predobro misel za nas. Hrani nas pošteno, prepošteno. Težiti moramo za tem, da uideemo iz mreže, s katero nas obdaja. Čim bolj smo vitki, tem lažje se bomo splazili skozi luknje te mreže in čim bolj se nam bo posrečilo, tem bolj bomo vitki. **K**

DOŽIVLJAJI V DŽUNGLI

FRANK BUCK

45. POGLAVJE

MICINI USPEHI IN NJEN KONEC

Mici je kmalu sprevidela položaj in uganila, da se ji nudi za beg tako ugodna prilika kot še nikoli. Še preden se je njen čuvaj sploh zavedel za kaj prav za prav gre, jo je ubrala po cesti in vlekla možakarja na vrvi za seboj. Naravni čut, ki ga je imela za lepo okolico, jo je zapeljal v avenijo Kurighi, ki bi jo lahko nazval Peto avenijo ali Michiganski bulvard Kalkute, največjega indskega mesta. Spretno se je izogibala rikšam in neštetim drugom vozilom, ki napolnjujejo to veleprometno ulico, dokler se ni slednjič zaustavila pred restavracijo Peleti, ki jo je v svojih spisih ovekovečil Kipling. Ker v restavracijo ni mogla priti, je sklenila vsaj raziskati okno, v katerem je bila razstavljena zapeljiva zbirka kolačev in potic. Stala je pred oknom kot majhno dete pred božično izložbo in strmela na pestro in vabečo razstavo. Steklo ji je bila čisto nepoznana stvar. Zato je s svojim trobcom otipa-

vala površino šipe, skušajoč priti do slaščic ter je najbrže bila zelo začudena, ko se ji to ni posrečilo.

V tem položaju jo je našel Lal, ko se je po opravljenem obrednem umivanju vrnil na svoje mesto in se je, čim je opazil, da njegovega varovanca ni več pri drevesu, spustil v divjem diru za njim po mestu. Množice ljudi, ki so hitele za malim begunom, so mu kazale smer, v katero mu je bilo treba iti.

Razumljivo je, da Lal pri svojem iskanju po mestu ni prav kavalirsko postopal in rad mu verjamem, da je kar na kratko opravil z Indi, ki so mu prišli na pot in prav tako tudi z onimi, ki so na gosto obstopili malega slona. Ravno je pograbil begunca, ko je prihitela iz prodajalne mlada gospa s torbo, polno kolačev. Mali sladkosnednež ji je tako ugajal, da mu je hotela napraviti veselje. Kako naj bi se sedaj ničvredni Lal Beduhar upal postaviti po robu »mem Sahibu« (beli gospe). Sahib Buck bi to seveda lahko naredil, toda človek tako nizkega pokolenja kot on, se ni drznil storiti tega. Upal je, da bo Sahib Buck vedel upoštevati njegovo vedenje, čeprav mu je bilo znano, kake želodčne krče lahko dobi mlad slon, če se preveč založi s sladčicami.

Lal je bil vse srečen ko sem ga zagotovil, da popolnoma uvidevam njegov kočljiv položaj. Slednjič se je dogodek z Mici dobro iztekel, ni imel nobenih zlih posledic in to je bilo tudi glavno.

Nekaj dni kasneje sem vkrcal malo gospodično na stari tovornik »Santa Cruz«, ki vozi redno med Kalkuto in San Franciscom. V svrhu njenega prevzema je poslal Singer, ki se je tedaj s svojo skupino igralcev mudil v St. Louisu, zastopnika v pristanišče v San Franciscu. Možakarju je bil mali slon izredno všeč. Njegova višina je bila za Singerjeve svrhe naravnost idealna, saj je meril prav nekaj malega nad meter. Bil je le za 5 cm večji kot Baby Boo, najmanjši slon, ki so ga kedaj videli v Ameriki in ki sem ga kupil za

Heinrich Freytag: STARI MLIN

neko filmsko podjetje. Kasneje mi je tudi stari gledališki mojster Singer sam priznal, da je bila Mici za njegove predstave najpopolnejša žival ter je nastopala naravnost sijajno med njegovimi pritlikavci. Za Singerja in njegovo gledališko skupino je bil prav žalosten dan, ko je nekaj let kasneje moral ugotoviti, da je Mici že prerasla okolico v kateri je nastopala in jo je zategadelj moral izločiti z odra.

Leto in pol po tem ko sem prodal Mici, sem prišel v San Francisco z drugo zbirko živali. Na velikih plakatih sem čital objavo, da nastopa Singerjeva pritlikava skupina v starem gledališču Orfeum. Mislil sem si, da bi bilo prav zanimivo, če obiščem predstavo in si ogledam slona. Čital sem o njegovih uspehih na odru in zato se mi je zdelo še posebej dolžnost, da obiščem nekdanjega prijatelja.

Povprašal sem po telefonu, ali nastopa pri predstavi tudi Mici in ko so mi vprašanje potrdili, sem si nabavil listek ter bil že 10 minut pred predstavo v gledališču. Vstopil sem od zadaj in šel do Singerja, ki je stal za kulisami na odru. Zelo pristrčno me je pozdravil in spet mi je začel navdušeno opisovati Micine vrline.

Med najinim šepetajočim pogovorom sem slučajno pogledal pred sebe in zapazil na nasprotni strani Mici, ki se je ravno pripravljala, da stopi pred občinstvo. »Ali ni tam Mici« sem vzkliknil glasneje kot bi smel, ker na odru se je tedaj odigrala pravkar zelo dramatična scena. Ko je Mici začula svoje ime, je pogledala v našo smer in čim me je opazila, je stekla čez oder naravnost proti meni, pri čemer je kmalu prevrnila primadono, med tem ko je občinstvo bruhnilo v buren smeh in krohot, ki je zanesel v gledališče najveselejše razpoloženje.

Poslej nisem več videl Mici. Po zadnjih vesteh, ki jih imam od nje, so jo videli spomladi leta 1931, kako je nosila po Broadwayu reklamo za neko kinematografsko predstavo. Preko njenega širokega hrbta, ki je med tem že segel v višino dobrih dveh metrov, je visela velika plahta, ter v kričecih barvah in prepričevalnih besedah naznanjala prihod nekega komada, ki ga ne bi smel nihče zgrešiti. Taka je pač usoda ljudi in živali. Danes si milijonar, jutri berač, danes zvezdnik jutri nosiš kulise.

★

Mike (Majk) je bil gotovo najbolj krotek, domač in ljubeč tigrov mladič, kar sem jih kdaj imel. Bil je komaj tri mesece star, ko sem ga kupil z večjo zbirko drugih živali nekje na obali Siam. Par dni nato sem ga že pripeljal v stajo v Singaporu, kjer je postal ljubljeneč vseh mojih ljudi. Bil je tako domač, da sem ga lahko pustil brez skrbi tekati po staji. Živalca je skušala skleniti prijateljstvo z vsakim, ki ga je našla v hiši. Bil je prav edina žival, ki sem jo imel, da je razumela umetnost potepati se po hiši ne da bi pri tem prišla navzkriž z mojim osebjem. Vzrok temu je bil, da je imel Mike najponižnejši in najpohlevnejši pogled. Če ste ga hoteli preteptati zaradi kakšne nespošobnosti, vas je tako milo pogledal, da se vam je takoj omečalo srce. V njegovem vedenju je bilo nekaj takega, da ste imeli vtis, kot bi vam moralo biti večno žal, če bi mu naredili kaj hudega.

Imel sem Mika kak mesec, ko sem se moral podati na pot v notranjost Bornea. Bližal se je Božič. Tedaj pride od prijatelja Antrima brzojavno povabilo, naj ga obiščem za praznike. Antrim je bil ravnatelj hotela »Manila« v Manili na Filipinih, ki je prejemal od tamošnje vlade podporo za povzdigo turizma.

Ker so med Zamboango na Filipinih in Sandakenom na Borneu dobre parobrodne zveze, sem si mislil, da bi bilo prav imenitno, če bi se ustavil čez praznike pri prijatelju Antrimu in od tam šel na Borneo.

Med tem se mi je Mike tako priljubil, da sem sklenil vzeti ga s seboj. Tako sem zopet prepustil svoj tabor v oskrbi Alija in se podal z Mikom na pot v Manilo.

DALJE

(COPYRIGHT BY KING FEATURES SYNDICATE)

DRUGA BYRDOVA EKSPEDICIJA V ANTARKTIDO

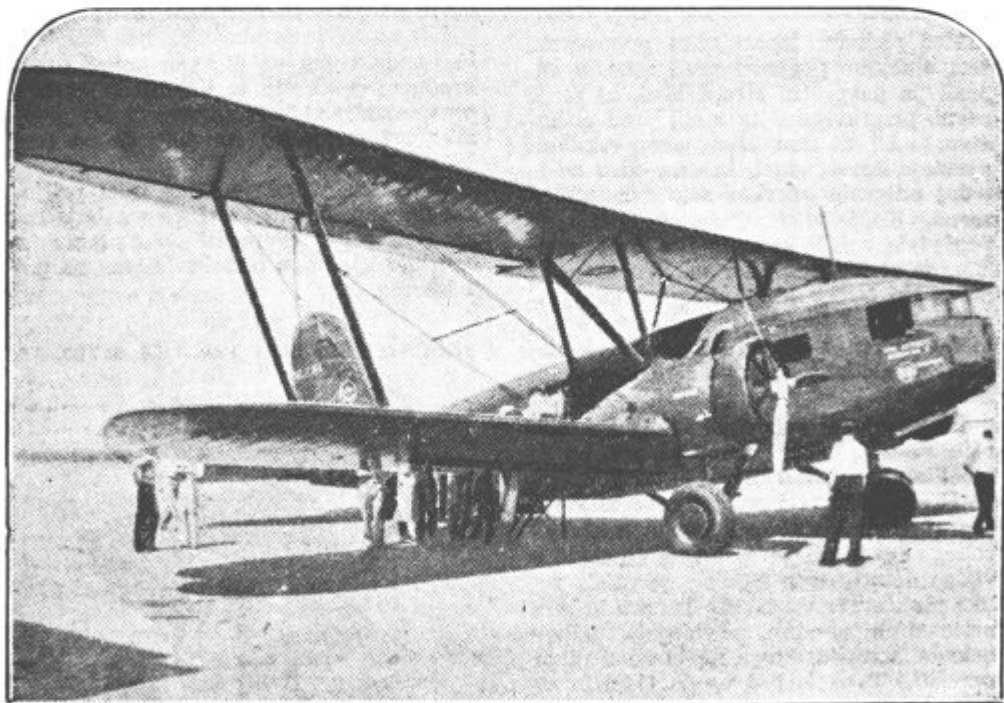
Nedavno sta odpotovali iz Bostona dve odpravi, ki bosta ločeno raziskovali pokrajine okrog južnega tečaja. Najprvo se je odpravil na pot Ellsworth, ki namerava v glavnem izbirati fotografične snetke antarktičnih pokrajin iz zraka, takoj za njim pa slavni letalec in raziskovalec admiral Byrd, ki je znan našim čitateljem že izza prve ekspedicije pred štirimi leti, ko se mu je posrečilo preleteti tudi sam južni tečaj. Kakor 1928, se bo Byrd tudi to pot zasidral na obronku velike Rossove bariere, to je ogromnega lednika, čigar površina je enaka površini Francije. Ime ima lednik po smelem morjeplovcu Rossu, ki je — zdaj bo že skoraj sto let tega — prodrl do semkaj s svojima ladjama »Erebusom« in »Terrorjem«. Byrd se bo izkrcal v Kitovem zalivu, ki je edina možna točka za pristanek ladij.

V drugo bo zdaj zrastle na samotnem ledniku polarno mestoce »Little America« št. 2, in sicer prav na tistem mestu, kjer je stala »Mala Amerika« v letih 1928-29. Nova odprava, ki jo vodi Byrd, je precej močna, šteje 60 mož in za tolikšno armada je treba že urediti bivališča v precej

velikem stilu. Tudi Ellsworth si bo uredil oporišče na tem ledniku, in sicer nekje blizu osemdesetega vzporednika nekako 1200 km od tečaja, najbrže na mestu, kjer je 1911 postavil Amundsen svoje barake, svoj »Framheim«, od koder se mu je posrečil zmagoviti pohod na južni tečaj.

Vse odprave, ki so doslej delovale v Antarktidi, so pristale in si uredile baze ob Kitovem zalivu, ker je — kakor rečeno — to edina vrzel v nepristopni Rossovi barijeri. Zaliv je nekakšna izseka v strmi lednikovi steni, ki sicer neprestano spreminja lego in obliko, a je edina točka, kjer se ledena plošča poniža do morske gladine. Povsod drugod tvori 1800 km dolga Rossova bariera neprekinjen do 80 m visok navpičen zid, ki ga ni mogoče niti preplezati, kaj šele da bi se moglo iztovarjati blago, ki ga pripeljejo s seboj odprave na ladjah. Kitov zaliv so edina vrata v Antarktido, kolikor seveda znanost doslej pozna ta odljudni svet.

Byrd je moral tudi to pot ves ogromen material, ki je potreben za prezimovanje članov odprave in za samo znanstveno delo, naložiti na dve ladji, ki se bosta pa takoj po izkrcanju v Kitovem zalivu vrnili na-

Veliko dvomotorno letalo »CURTISS-CONDOR«, ki ga je vzela Byrdova odprava s seboj v Antarktido.

zaj v Ameriko. Med drugimi modernimi pripomočki je vzel Byrd s seboj tudi veliko dvomotorno letalo ter manjšo avtogyro, s katero je kakor znano omogočeno skoraj navpično dviganje in pristajanje, kar je na neznanem terenu prav velikega pomena. Razen tega upa Byrd, da bo našel na prvem oporišču v dobrem stanju tudi še veliko Fordovo trimotorno letalo, s katerim je novembra 1929 preletel južni tečaj. Ko se je takrat odpravila ekspedicija nazaj v domovino, ni bilo časa, da bi letalo demontirali za prevoz na ladji, pa so ga samo dobro povili zaradi mraza, pokrili z vagonskimi pliantami ter ga pustili kar na ledniku. Če ni bilo zadnja štiri leta kakih posebno hudih viharjev, mora biti še tamkaj. Nadalje pelje Byrd s seboj tudi moderne zložljive lesene hiše in za 18 mesecev živeža in obleke, ker namerava to pot tudi prezimovati ob južnem tečaju. Odprava se bo torej zadržavala v Mali Ameriki celo leto, točneje 14 mesecev, ter se vrne v Ameriko po sedanjih dispozicijah šele spomladi 1935.

Sedanja Byrdova ekspedicija nima nikaškega sportnega, ampak samo strogo znanstven značaj. Tveganih poletov nad tečaj kakor 1929 to pot ne bo. V glavnem se bo ameriški znanstvenik posvetil dopolnjevanju zemljepisnih podatkov in odkritij, ki jih je napravil za prve ekspedicije. V prvi vrsti bo poskušal zrisati točen zemljevid zemlje Mary Byrdove. V ta namen bo treba večkrat po dolgem in počez preleteti cel teritorij, da se bodo iz letala napravili potrebni fotogrametrični snetki. Za to delo ima odprava s seboj najmodernejše aparate, ki se šele nekaj let uporabljajo. Prav tako se bodo z letalom prepeljali v deželo Mary Byrdove tudi geologi, ki si bodo tukaj uredili zasilna taborišča in študirali sestavo tal te novoodkrite dežele. Posebno geolog Gould, ki se je udeležil že prve ekspedicije, bo natančneje raziskal slojšča premoga, ki jih je odkril pred štirimi leti in bo poskušal tudi drugače nabrati dokazilnega gradiva, s katerim hoče dokazati, da je bila ta zemlja, ki jo zdaj pokriva ledeni oklep, v minulih geoloških dobah v območju milejšega podnebja, ki je dopuščalo dokaj bujno rast, kakor je zdaj že nesporno dokazano za Grumante v severnem polarnem pasu.

Nadalje bo ena poveljnih nalog odprave dognati debelino ledne skorje, ki pokriva antarktično celino. V ta namen se bodo posluževali najnovejše metode, po kateri se da določevati debelina plasti določene sestave na podlagi odbojnih zakonov zvoka. Kakor znano, se je tega načina uspešno posluževal že raziskovalec Wegener na Groenlandu. Wegener je proizvajal močne zvočne valove z eksplozijami dinamita, ki ga je imela njegova odprava s seboj celo tono. Takrat so nemški znanstveniki dognali, da znaša debelina ledu v osrčju Groenlandije ponekod do 2000 m, da sliči cel otok nekakšni plitvi ponvi, do roba zaliti z ledom.

Eden izmed specialistov, ki so dodeljeni Byrdovi odpravi, trdi na podlagi nekih last-

nih proračunov, ki jih pa za enkrat še ne mara izdati, da plast ledu, ki pokriva antarktično celino, ne more biti debelejša od 800 m. Po njegovih računih je na tem »šestem kontinentu«, ki meri 12 do 14 milijonov kvadratnih kilometrov (Evropa samo 10 milijonov) toliko ledu, da bi z njim lahko odel vso zemeljsko oblo v 40 m debel ledeni oklep in da bi se gladina oceanov dvignila za ca. 100 m, če bi se ves ta led stajal. Byrd upa, da se bo posrečilo njegovi odpravi tudi te teorije dokončno razjasniti.

Računajo, da bo ekspedicija dosegla oporišče v Kitovem zalivu okrog Božiča, to je sredi južnega poletja. Lepi »poletni dnevi«, kolikor jih bo še ostalo, se bodo izrabili za izvidniške polete nad celino, med katerimi bodo nekateri na precej velike razdalje. Pričelo pa se bo takoj tudi z drobnim znanstvenim delom, ki se bo po možnosti nadaljevalo tudi vso zimo. Oktobra se bodo potem pričele velike topografske in geološke ekskurzije, februarja 1935 pa se bo morala ekspedicija že pripravljati za povratek v Ameriko. — Če pojde vse po načrtu, bo nedvomno spet mogoče izbrisati nekaj še preostalih belih lis z zemeljskega globusa. sk

LETALO S PARNIM STROJEM

Brata George in William Besler iz Amerike sta zgradila letalo, pri katerem žene propeler namestu običajnega eksplozijskega motorja parni stroj. Letalo se je kakor poročajo sijajno obneslo. Glavni podatki letala so naslednji: Dvojni parni stroj razvija 150 k. s. pri 1625 obračajih na minuto. Pritisk pare, ki se razvije v enocnemem kotlu s prisiljeno cirkulacijo vode znaša 84 atmosfer. Stroj se upravlja popolnoma avtomatično kakor navaden bencinski motor in je pripravljen oddajati energijo po 40 do 60 sekundah. Kurjava je na nafto, tako da je obratovanje prav tako čisto kakor pri običajnih letalih. Parni stroj teče naprej in nazaj, kar je zlasti ugodno pri pristajanju, ker se s propelerjem takrat letalo zavira, s čimer se znatno skrajša iztek.

JELOVNIK PRIMITIVNIH LJUDSTEV

Naravoslovec Bristov, ki se je dalj časa v znanstveni misiji mudil v Indokini, poroča o svojih opazovanjih med primitivnimi plemeni v Laosi in Siamu. Domačini jedo vsakovrstne hrošče, kobilice, pajke, gosenice in razno drugo golazen. Bristovu se je polagoma posrečilo premagati nam civiliziranim ljudem privzgojeni odpor do take vrste hrane in ko se je navadil nanjo, mu je prav izvrstno teknila. Domačini mrčesa ne jedo kakršen je, marveč pripravljajo iz njega vsakovrstna mrzla in topla jedila. S čisto objektivnih vidikov taki hrani tudi ni kaj oporekati. Dočim n. pr. vsebujejo ribe povprečno ca 20 odstotkov beljakovin, je vsebujejo pajki, ki jih jedo na Laosi 63 odstotkov, in mimo tega v izredno lahko prebavljivi obliki.

ČLOVEK IN DOM

SERVIRNA MIZICA

Med serviranjem jedil potrebujemo različno posodo in predmete, katere neradi odlagamo in polagamo na fino, dragoceno ploščo bifeja. Navadno imamo na bifeju tudi le dekorativne predmete, katerih nam

je žal za vsakdanjo rabo, in je s temi tako obložen, da za drugo na njem nedostaja prostora. Zato nam je mala servirna mizica v obednici zelo potrebna in priročna, da polagamo nanjo posamezno posodo z jedili ali odrabljeno posodo. Za ta namen je mala preprosta mizica prav praktična. Nabava iste ni draga, tudi zavzema malo prostora in nam izredno dobro rabi, ker jo lahko prestavljamo, kjer nam je priročneje. Še bolj odgovarja namenu, če ima na nogah kolesca, da jo lahko, tudi če je obložena, poljubno premikamo. Posebno primerna je kot poročno darilce vsaki mladi gospodinjici.

NOV SISTEM CVETLIČNIH ZABOJČKOV

Prijateljem cvetlic in ljubiteljem okrašenih oken, posebno takim, ki nimajo časa ali veselja ukvarjati se z vsakodnevnim zalivanjem, bo prav dobro došla cvetlična tružica z dvojnimi dnom iz pocinjene pločevine. Zgornja plošča dvojnega dna je preluknjana, v spodnje dno nalijemo skozi cevko, ki je v vogalu tružice, potrebno količino vode, da zadostuje rastlinam za 14 dni. V zgornje preluknjano dno naložimo za dva centimetra visoko oglja, kamenčkov ali šote, potem pa prati, v katero posadimo cvetlice. Rastline dobivajo potrebno vlago pri koreninah in uspevajo prav lepo. Tružico iz pločevine postavimo navadno za okna in balkone še v običajni leseni zabojček, ker bi se pločevina na soncu preveč segrela in bi cvetlice zaradi tega v nji ne morele uspevati.

POKAZI MI SVOJ DOM . . .

Kdor ne zna razločevati plemenitega materiala od navadnega in ne umetniškega dela od obrtniškega, ne bo imel nikoli pravega razumevanja za resnično vrednost predmetov. Naša vzgoja je, žal, še dandanes taka, da kdor se s tem specijelno ne bavi, nima pojma o materialu, iz katerega se izdelujejo predmeti, ki jih potrebuje in rabi vsak dan.

Večina današnjih ljudi gleda na to, da je oprema izdelana v modernem slogu, glede kvalitete materiala in solidnosti izdelave je pa nevedša. Malokdo ve, da je že med vrednostjo enega ali drugega lesa od iglatega drevja velika razlika. Marsikdo misli, da je vse smreka, kar je jelka, bor ali mecesen. Zanj ima vse enako vrednost. Marsikomu je tudi vseeno, kakšen je les, da je le pohištvo na videz lepo in moderno, in marsikdo smatra za lepo le to, kar je moderno. Marsikateri kupec je šele pri dobavitelju opozorjen na prednosti tega ali onega materiala, kakor tudi na posebnosti in solidnost izdelave.

Včasih smo poznali pri nas pohištvo, izdelano samo iz domačega lesa. Smreka, bukev, javor, hrast in črešnja so nam dajali primeren in potreben les za našo hišno opremo. Dandanes pridobivamo za rafinirane izdelke tudi material iz korenin različnega drevja. Poleg tega pa izdelujejo dandanes fino pohištvo tudi iz eksotičnega lesa, katerega v prejšnjih časih, ko še niso bile prometne zveze na taki višini, kakor sedaj, sploh nismo poznali.

Izbor materiala za opremo je dandanes izredno bogat. Važno pa je, da vsakdo, ki si opremlja dom, dobro preudari, kaj najbolj odgovarja njegovim razmeram. Kar se poda in prilega v gosposko, se ne poda v obrtniško ali kmečko stanovanje. Prav tako kakor obleka. Kmet hoče imeti še dandanes, če ima normalno razvit čut za lepoto in solidnost, javorjevo mizo v svoji hiši in tečaj primerne klopi in stole okoli nje, in smešno bi bilo, če bi si kmečka gospodinja omislila namestu klopi zofo, pa magari isto še iz ne vem kako trpežnega in solidnega blaga. To bi ne bilo v skladu s preprosto in solidno lepoto opreme kmečkega doma. Stil in material morata biti v skladu. Vsak dom je lahko lep, a lep je le tedaj, če odgovarja značaju in razmeram lastnika.

ZA MISLEČE GLAVE

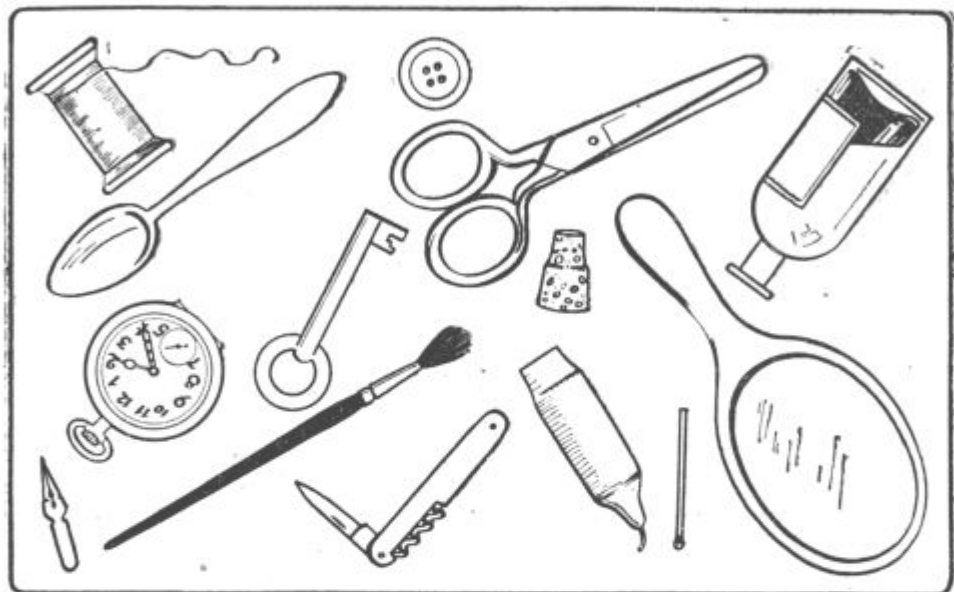
59

Lahko je videti — pa je težko
(PONAVIS ZABRANJEN)

V Ameriki se poslužujejo pri izbiranju delavcev in nameščencev dostikrat prav težkih preizkuševalnih metod, po katerih naj se dožene, kdo izmed prosilcev je najsposobnejši za to ali ono mesto. Po evrop-

Za poskušnjo vzemimo tisto, ki jo prosilec dostikrat predlagajo v manufakturnih trgovinah. Pred kandidatom razlože po mizi vsakovrstne predmete in mu puste tri minute časa, da si jih lahko ogleda. Potlej se predmeti pokrijejo in kandidat jih mora zdaj naštet, kolikor si jih je zapomnil.

Vsa reč je videti otročje lahka, ali izkušnje kažejo, da so bele vrane tisti, ki bi jih znali potlej vse gladko naštet po spominu. Skoraj vsak pozabi na to ali ono

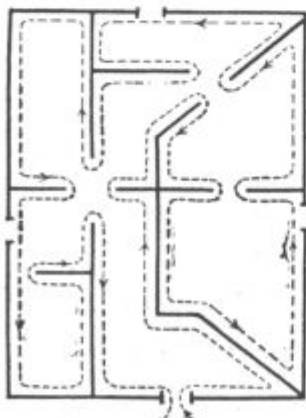
skih pojmih so te metode morda včasih iluzorne ali to nas ne sme motiti, da ne bi vsaj enkrat tudi sami poskusili rešiti katero teh nalog.

malenkost.

Naj še naši čitatelji poskusijo, koliko predmetov z gornje slike si bodo v treh minutah zapomnili.

Rešitev k št. 57

(Gospoda Debeljko in Prismuk
na slikarski razstavi)

Prave poti res ni bilo težko najti, kakor kaže zgornja skica, zlasti še, ker je popolnoma vseeno, pri katerih vratih se obhod prične. Debeljko in Prismuk sta se morala samo zmerom držati desne ali pa leve strani stene, da sta zdržema obhodila vse prostore.

Rešitev k št. 58

(Pametno vprašanje
in odgovor)

Kar je bilo za malega Mirka in njegovo mamico problem je v resnici povsem prirodni pojav, ki ga težko prezre, kdor ume gledati. Svinčnik ki naj vleče temne črte, mora biti mehak, ker je intenzivnost barve odvisna v glavnem od tega, koliko barvne snovi se pri določenem pritisku svinčnikove konice odbrusi na papirju.

SKRIVNA DRUŠTVA NA ČRNI CELINI

Kadar so se razkropljeni ljudje videli v nevarnosti pred zavojevalci ali samosilniki, so vselej sklepali tajne družbe.

Afrika se ni odtegnila temu pravilu. Ljudstva ob Nigru in v Senegalu n. pr. so zabredla v sužnost severnjakom in vzhodnjakom, bolje urejenim bodisi po svojem verstvu ali po krepkem poglavarju. Da bi se branila, so sklenila čudne domačinske zveze, ki še danes brez vednosti belokožcev imenitno poslušajo.

Stvari so se vršile nekako takole. Najvplivnejši člani so imeli nalogo, da dobijo ukaze od deželskih duhov in jih predajo privržencem. Ti so se zbirali v kar se da odročnih krajih, kamor je malokoga zaneslo, n. pr. v močvirnat svet. In da ne bi nikogar tja zmamilo, so zaupniki skrivne zarote raztrobili, da prebiva ondod zmaj, ki že s samim pogledom ubija nepremišljene zaletelce.

Ugledni romanopisec in potovalec André Demaison je doživel nekaj v tem področju. S svojim samogonskim čolnom je dospel po večji reki do neznatnega pritoka. Ob izlivu je bilo gosto vejevje in Francoz se je že veselil, da bo naletel na obilen lov. Zato je velel krmilarju, naj krene na stranski dotok pod zeleni svod.

Ali črnc se je storil gluhega in zaplaval proti strženu veletoka. Ker je bila vsaka beseda bob ob steno, je Demaison sam vzletel drog v roke in se naperil proti ustju.

Strežnik, kuhar, krmilar so malodane poklekili predenj in moledovali, naj se ne drzne pod zelene obloke, češ, da se jim bo zatrdno pokazala »Ninkinenka« in bodo vsi hkratu mrtvi pocepali. Pisatelj pa se ni dal oplašiti, še veselilo ga je, da se bo mogel spogledati z zmajem. Ali posadka se nikakor ni ujemala s tem mnenjem in preden je utegnil Evropec pronikniti v močvaro, je moštvo navzlic kajmanski nevarnosti poskakalo v vodo in splavalo na drugi breg.

Ali je treba pripovedovati, da bratec André ni srečal nobenega pozoja in da tudi ni cepenel od groze? Pač pa je doumel, da se na tistem mestu skrivoma shajajo ribiči in čolnarji. Te družbe imajo svoje obredne pesmi, svoje nočne sestanke, grozljive ceremonije, ob setvi in žetvi celo očitne nastope.

Skraja so bila taka združenja proti vnanjemu pritisku koristna, pozneje pa so postala največkrat nadloga za domačine same, katere so »mafijaše« izžemali.

Vsaka skupina ima zaščitnika fetiša. Od izliva Nigra do Atlantika je pisec naletel po raznih deželah na razne zavetnike, med njimi so: hijena (»koma«), članarina (»namoc«, ki je podlaga za vzdrževanje družbe), bratovščina (»u'doc«, kar pomeni: podobni), »guac«, to je oko, ki vse vidi. Pa še polno drugih.

Te družbe niso neškodljive, saj se včasih — v tem trenutku poredkoma — spo-

zabijo do ritualnega umora. Pravih krivcev namreč onih, ki so zapovedali umor, oblastva nikoli ne zasačijo. Ti se namreč nikdar v javnosti ne pokažejo drugače ko v nallčnicah iz rezljanega lesa, oblečeni v razcefrane rastline ovijalke.

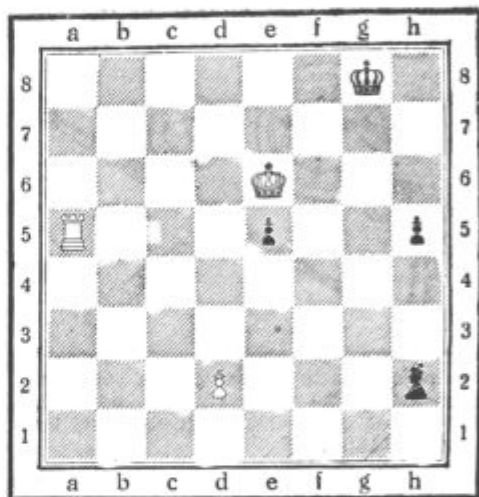
Glede vročih krajev nima Afrika monopola za tajna društva. André Demaison jih je našel na Madagaskarju, v Braziliji, po amazonskih gozdih. Kar pa se tiče Indije, Indokine in Malajske, so v tem pogledu dobro preskrbljene. N. K.

PROBLEM 46

Henri Rinck

»Tempse«, študijski turnir 1933

Beli vleče in dobi

Rešitev problema 45

1. Dc1—a3!., Ta7:a3 (a) 2. Sd7—f8 1... Sc2:a3 (b) 2. Lc3—e1 1... Sb1:a3 (c) Sd7—e5. Sijajna uvodna poteza s strateško zamisljivo: speljanje črnih figur. Upoštevati je tudi lahko konstrukcijo.

Današnja slika na ovitku je Vernerja van Delfta »Vinska pokušnjak«.

Gg. sotrudnikom sporočamo, da se je urednik ŽiSa vrnil z dopusta ter jim je zopet na razpolago ob običajnih uredniških urah.